

Veclus s.l

Gestió i documentació del patrimoni arquitectònic i arqueològic
Avda. Marqués de l'Argentera 17, Entl. 4. 08003-Barcelona
Telf: 93 319 65 51. E-mail: veclus@veclus.cat
NIF: B-59371195

www.veclus.cat

Estudi històrico-arquitectònic i valoració patrimonial de l'antiga Presó Model (Barcelona)

Barcelona, desembre de 2017

Recerca i realització

VECLUS, S.L.

Francesc Caballé, Eloi Castells, Aina Catasús, Reinald González

Gènesi i execució del projecte de la nova Presó Model

La necessitat d'una nova presó a Barcelona

Després de la desamortització dels béns de l'església, l'antic convent dels Paüls del Raval, situat al Carrer de la Reina Amàlia, passà a allotjar la presó de Barcelona. Les noves corrents que volien modernitzar l'urbanisme de la ciutat, així com importants canvis en la concepció dels sistemes penitenciaris occidentals, sumats als nous corrents higienistes i noves idees a l'entorn de la seguretat i l'ordre socials, donaren lloc a les primeres demandes de renovació del penitenciarí barceloní. Ja el 1870 Miquel Garriga i Roca (1804-1888) projectà una presó nova a Creu Coberta per millorar les condicions higièniques de presos i funcionaris.

El jurista Pere Armengol i Cornet (1837-96) va ser especialment crític amb el sistema penitenciarí tradicional espanyol i, particularment, amb l'estat de la presó de Barcelona, que considerava ineficaç i contraproductiu pels reus. Armengol es convertí en un dels principals impulsors de la nova Presó Cel·lular Model, inspirada per nous models presidiaris, més humanitzats i basats en la moralització i reeducació dels reus. Aquest canvi conceptual dels presidis, basat en els principis cristians, partia dels principals reformadors dels programes carceraris europeus del segle anterior, especialment John Howard (1726-1790) i Jeremy Bentham (1748-1832).

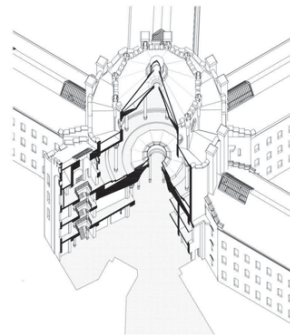
El 9 de Maig de 1879 es va publicar una reforma del "*Reglamento para el régimen y gobierno de la Cárcel de Barcelona*" en la que el propi Armengol proposava a la Diputació de Barcelona i a la Junta Auxiliar de Presons de Barcelona, la constitució d'una comissió destinada a construir una nova presó per a la ciutat. Aquesta junta es va constituir per una Reial Ordre del 28 d'abril de 1881, formada pel mateix Armengol i membres de l'Audiència, de la Diputació, dels jutjats, del Senat, del Congrés, de l'Ajuntament, dos metges i, entre els vocals, els arquitectes Salvador Vinyals (1847-1926) i Josep Domènech i Estapà (1858-1917). Ambdós formaren part de la Junta gràcies a la seva activitat en associacions catòliques i la seva vinculació amb els representants de l'Estat a Barcelona.

L'any següent, el 1882, Armengol, Vinyals i Domènech van realitzar un viatge a Bèlgica per conèixer l'estat de les obres de la moderna presó de Saint-Gilles, situada als límits entre

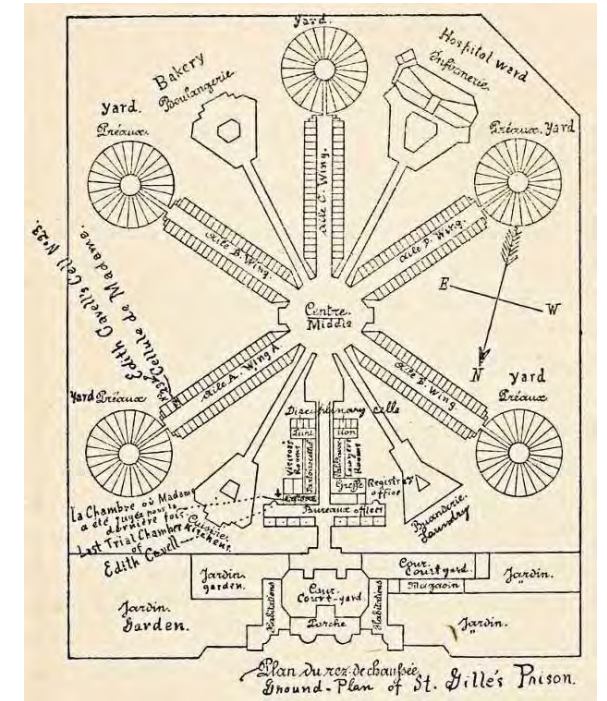

Brussel·les i Vorst, i que estava en construcció des de 1878. La similitud entre el projecte de Saint-Gilles i el que finalment es proposà per a La Model de Barcelona és tan flagrant que evidencia que aquest viatge tingué unes conseqüències decisives a l'hora de determinar quina estructura havia de seguir la nova presó. En efecte, Saint-Gilles també articulava un cos d'accés destinat a l'administració a l'entorn d'un pati rectangular i que donaria pas a un edifici en forma de T destinat a dependències judicials i locutoris que, al seu torn, donava pas a un panòptic hexagonal amb funció de capella del qual sorgien les galeries de cel·les, de tres plantes cadascuna.

La presó de Brussel·les va ser font d'inspiració per moltes de les solucions projectuals de la presó Model de Barcelona, tant pel que fa a la distribució d'edificis, com a la resolució interior de les galeries i les cel·les

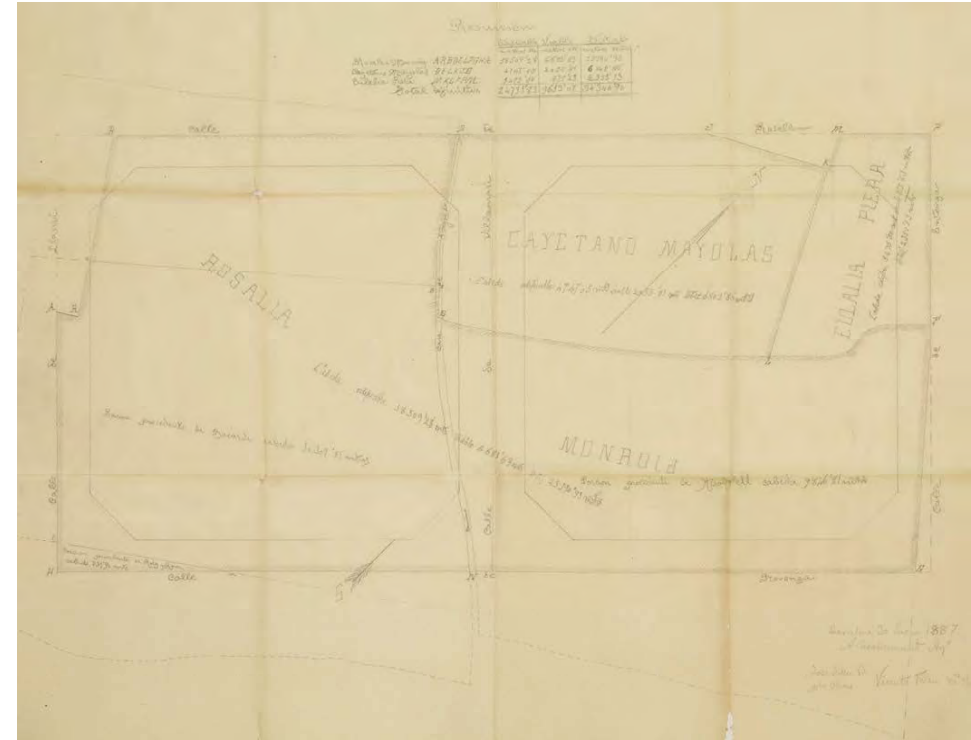

Entre la documentació primària del procés de construcció de La Model recollida per Estapà i Vinyals, també hi ha les làmines publicades el 1860 que definiren projectualment la Cárcel Modelo de Madrid, el que permet deduir que també serviria per nodrir d'idees el projecte barceloní. La primera pedra de la Cárcel Modelo de Madrid, posada el 5 de Febrer de 1877, seria efectivament el tret de sortida de la reforma generalitzada d'altres establiments penitenciaris espanyols com el de Barcelona, però també el d'Oviedo, València, Segòvia, Alacant i, ben entrat el segle XX, el de Múrcia, La Corunya, Badajoz i Carabanchel.

Fos com fos, tot indica que el mateix 1882 Vinyals i Estapà ja van plantejar un avantprojecte que havia de servir de base al projecte definitiu del nou penitenciar barceloní i que no prosperà a causa de la burocràcia. El fet que Estapà presentés (junt amb Sagnier) el projecte del nou Palau de Justícia el Juny de 1886 deuria motivar que la junta encarregués un projecte definitiu a Domènech i Vinyals, que seria presentat un mes després, el 14 de Juliol i corregit i aprovat de manera definitiva el 18 de setembre de 1886. El pressupost previst es va tancar el 14 d'octubre següent, amb una suma total de 2.875.907,29 pessetes.

A la memòria de l'avantprojecte de la nova presó -que reproduïm a l'apèndix documental- els autors expliciten que van tenir molt en compte els plànols de les presons de La Roquette de París, la de Milà, Brussel·les, Gant i Lyon.

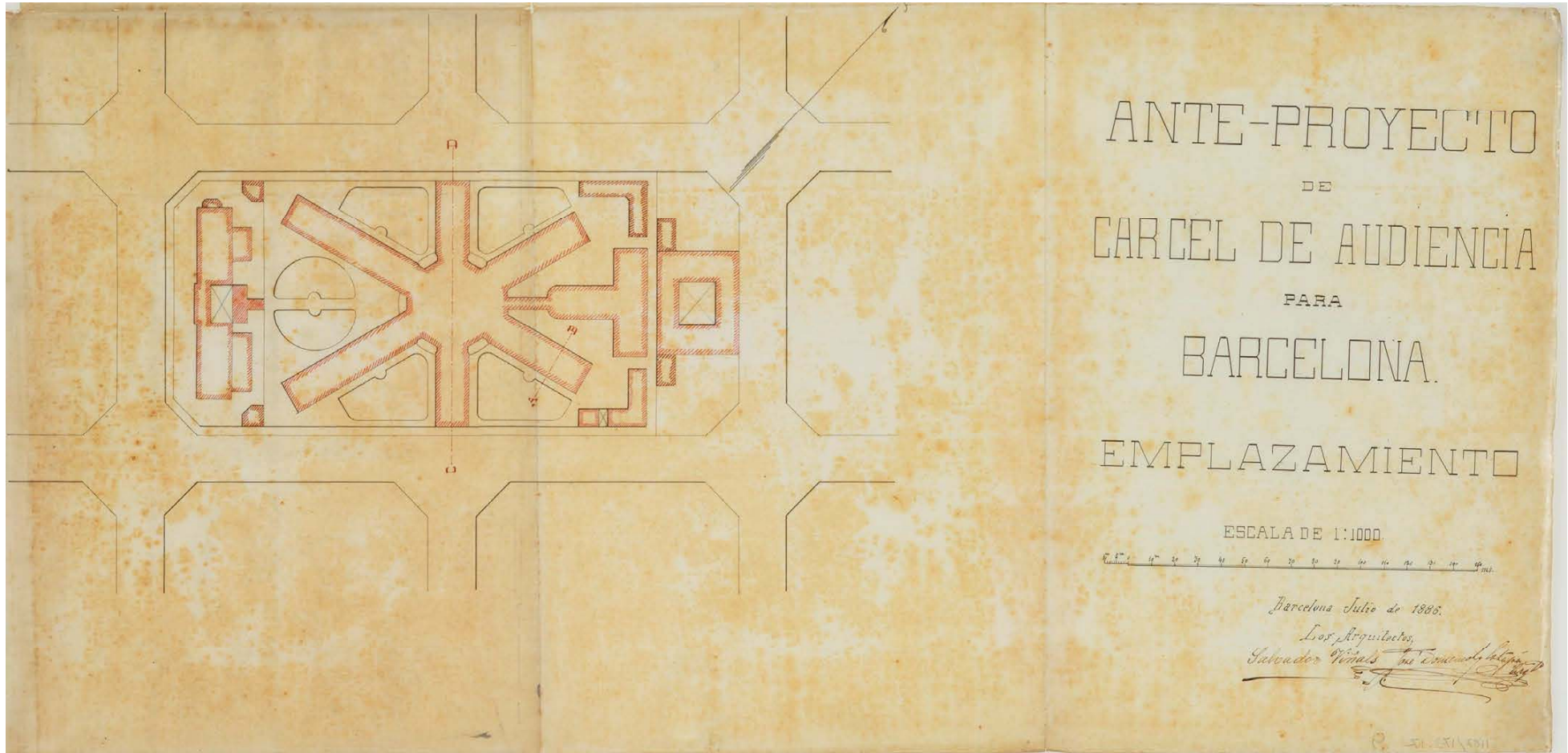
Al llarg de 1887 es va concretar la compra dels solars en el que s'alçaria la nova presó, dues illes de cases situades entre el carrers, encara en vies d'urbanització, de Rosselló, Entença Provença i Nicaragua (llavors Carrer Llansà). Sobta que l'avantprojecte es realitzés sense una ubicació concreta, encara que definia perfectament que havien de ser dues illes senceres d'eixample encarades .

Plànols dels terrenys adquirits el 1887 per a la construcció de la nova presó de Barcelona. (COAC)

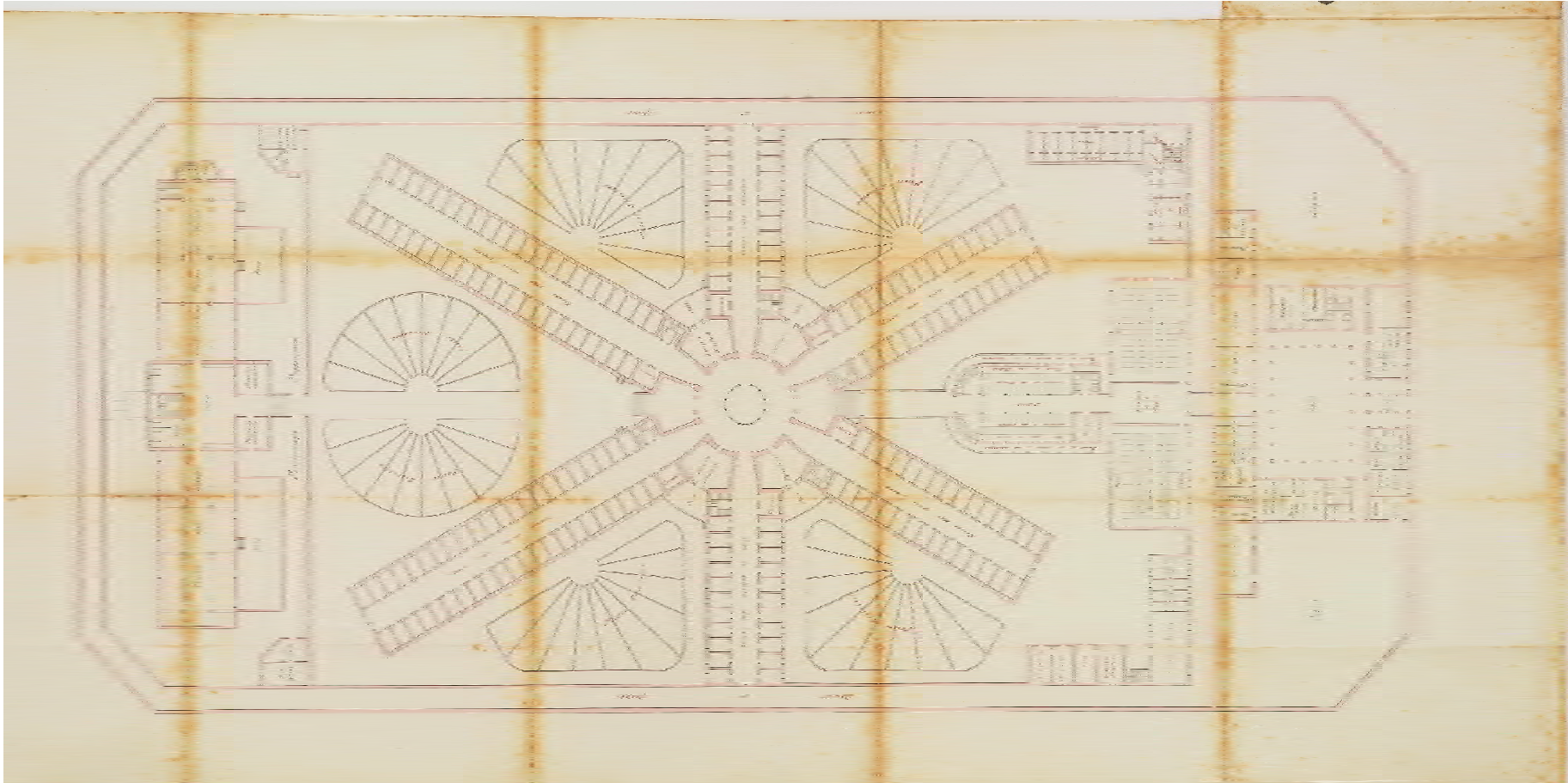

Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

Plànol d'emplaçament . Noti's com no s'indiquen els noms dels carrers, perquè els solars encara no havies estat adquirits i de fet podrien ser qualssevol de la part de l'Eixample menys urbanitzada

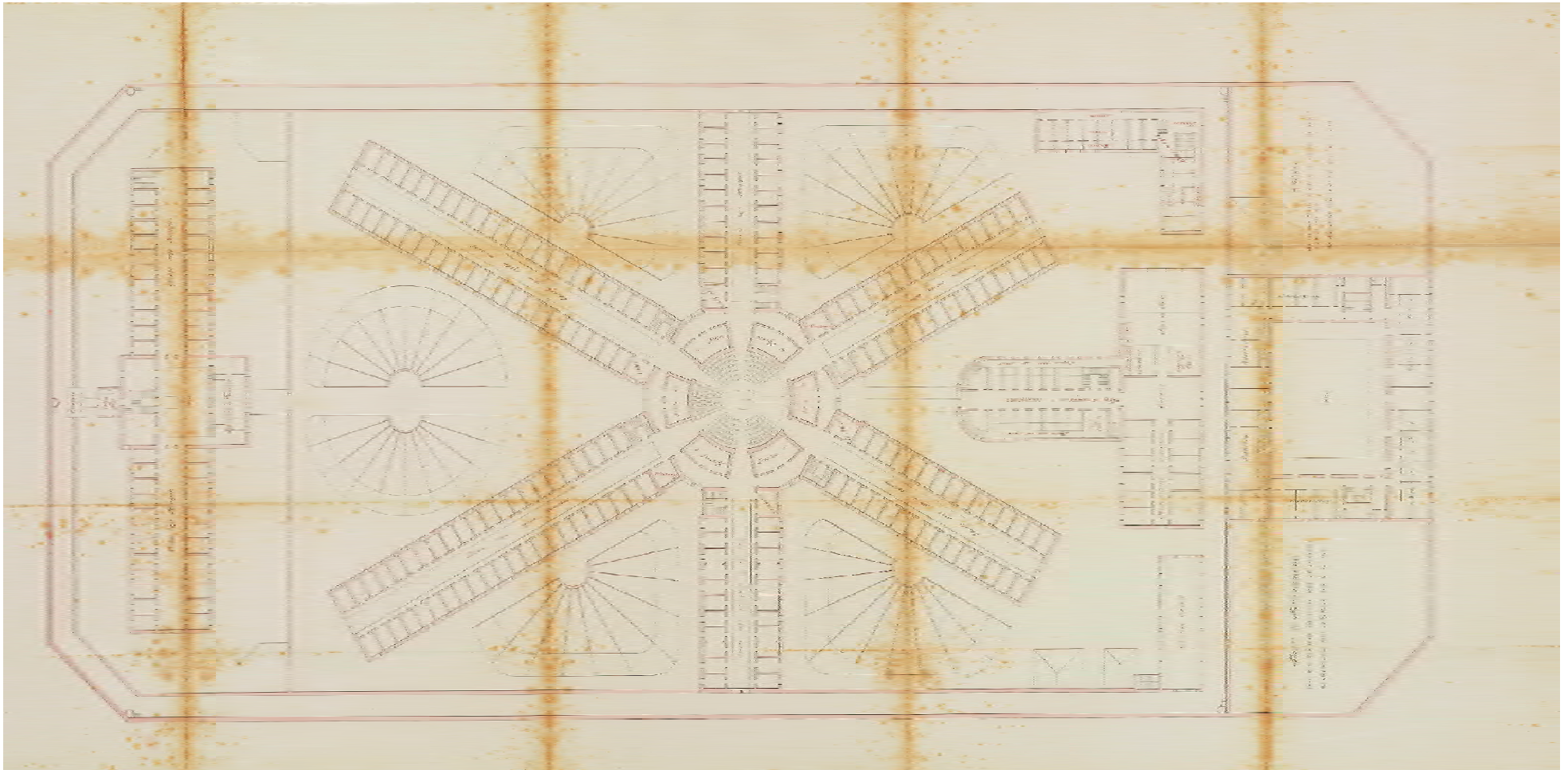

Plànol general de la planta baixa amb indicació de l'ús previst als diferents espais

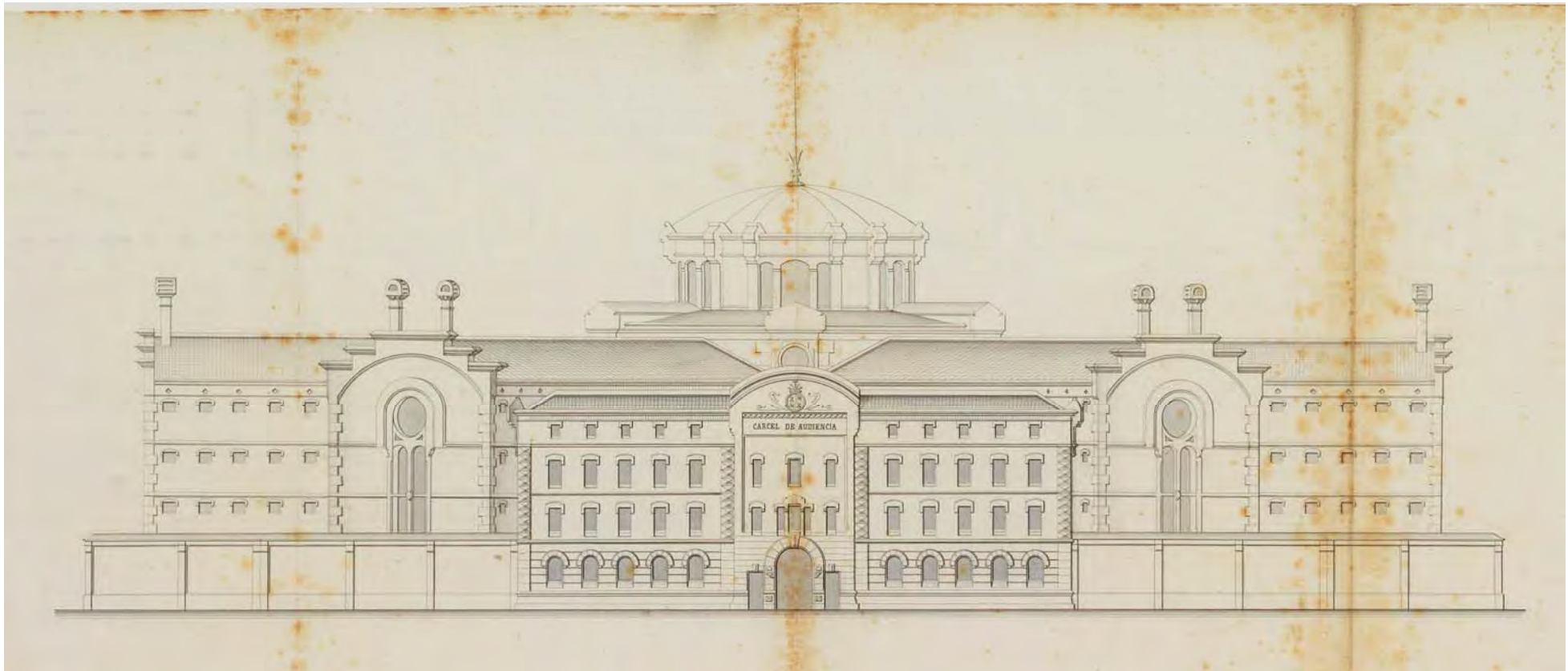
Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals, 1886. (COAC)

Plànol general de la planta pis amb indicació de l'ús previst als diferents espais

Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

Façana principal que un cop situada sobre l'emplaçament adquirit va correspondre's al carrer d'Entença

Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

Secció longitudinal del panòptic i dues de les galeries (previstes amb un pis més)

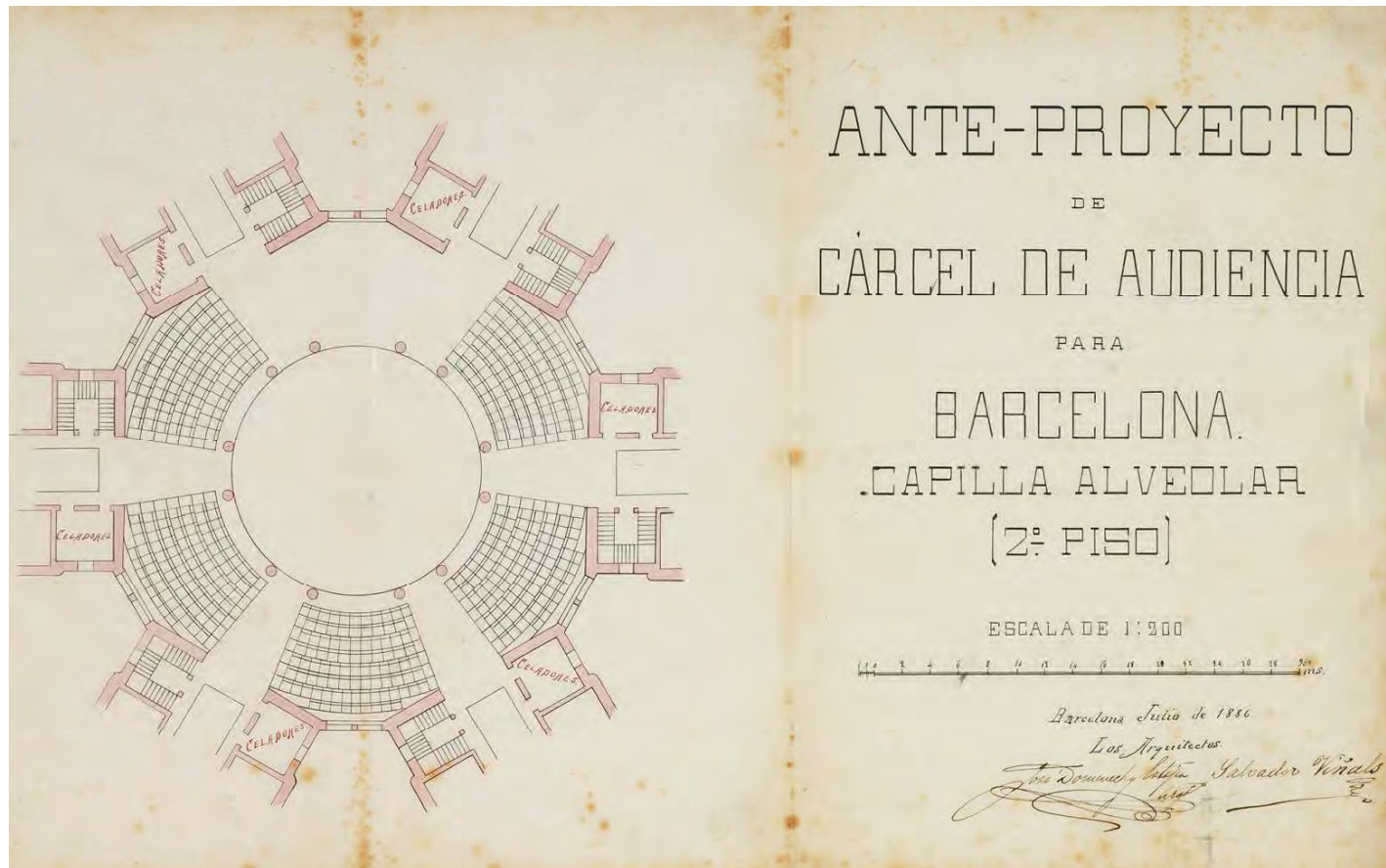
Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

Secció transversal d'una de les galeries, prevista amb un nivell més

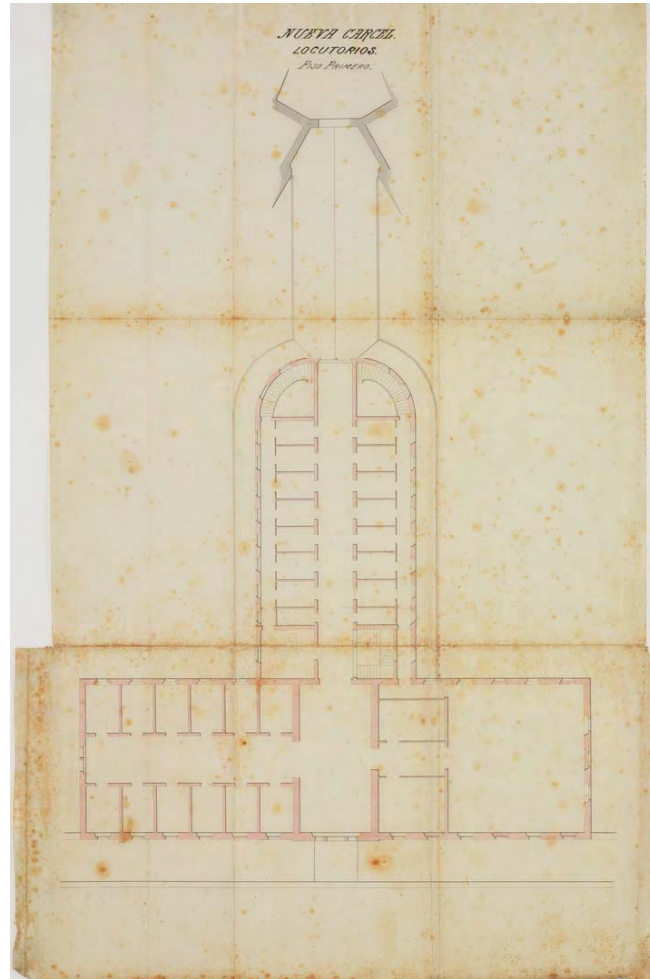
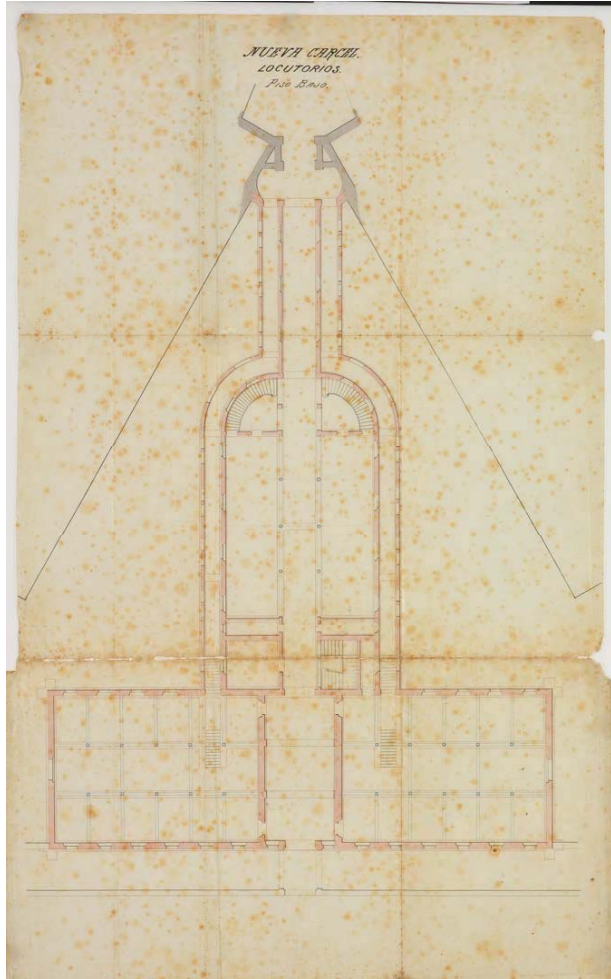
Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

Planta del panòptic (capella amb graderies), amb la seva relació amb les diferents galeries

Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep Domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

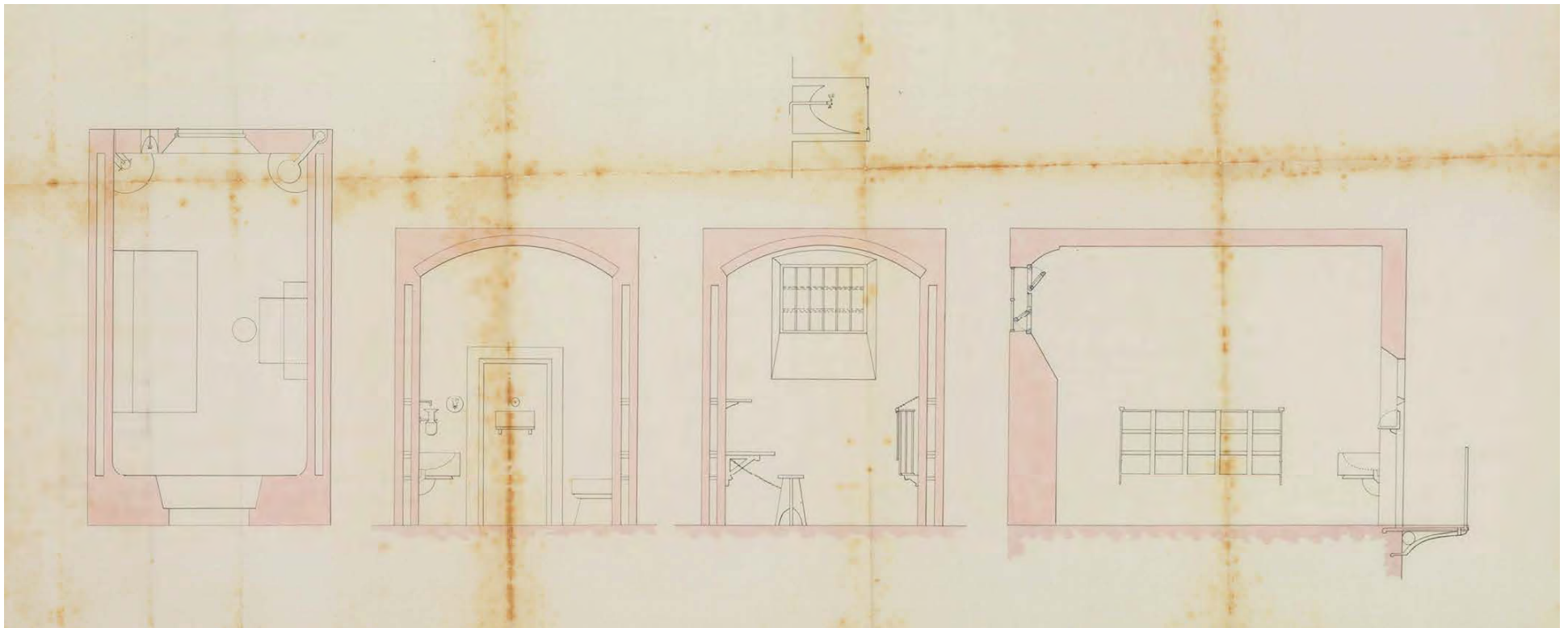

Plànol del cos que comunicava l'edifici d'entrada amb l'interior de la presó i on se situaven els locutoris (COAC)

Plànols de l'avantprojecte de la presó model. Josep domènech i Estapà i Salvador Viñals,
1886. (COAC)

Plata i seccions de es cel·les individuals de les diferents galeries, amb un llit abatible, taula i tamboret, lavabo i water

L'avantprojecte inicial de Domènech i Estapà i Vinyals plantejava un centre penitenciar format per tres cossos separats que acollien, d'una banda l'edifici de l'administració, de l'altra la presó preventiva, i finalment, la penitenciària "correccional" a l'extrem més occidental i perfectament separada de la resta.

En el seu origen, i tal i com queda ben palès a l'avantprojecte, la presó model de la audiència, havia de ser l'únic centre penitenciar de la ciutat i per tant havia de donar cabuda a tot l'ampli ventall de situacions privatives de llibertat. Per començar, no distingia entre presó d'homes i de dones, i reservava una de les sis galeries per a cel·les per dones. Als plànols del projecte que reproduïm veiem com les galeries de planta baixa estan reservades quatre per a presos comuns, una per a dones i una altra per menors d'edat. Al pis superior, es repeteix l'esquema, llevat que la galeria de menors d'edats acull en aquest nivell presos "distingits o de pagament" –amb algunes cel·les dobles. Als patis entre galeries es preveia la construcció d'estructures que permetessin exclusivament passejos cel·lulars. A la zona posterior, on s'establí la "Penitenciària correccional", l'edifici inicialment previst –que ja veurem que no és el realitzat- tenia unes àmplies naus per a tallers productius separats per dones i per homes i, a planta pis, galeries amb cel·les, també una banda per a homes i d'altra per a dones. S'hi situava l'espai reservat al patíbul.

Els plànols de l'avantprojecte localitzats no són tampoc complets ja que no mostren les distribucions de totes les plantes. I és que significativament, el projecte original de la Model era molt més ambiciós i de fet preveia l'aixecament d'un complex amb galeries de 4 nivells de cel·les, més soterrani sotacoberta.

La documentació reflecteix una major implicació d'Estapà en el disseny generalitzat dels tres cossos, mentre que Vinyals va encarregar-se de la resolució tècnica dels detalls interiors i, especialment, del disseny i distribució de les cel·les i la circulació interna. Això explicaria, com es veurà més endavant, que la Model sigui un catàleg perfecte d'elements i formes característics de l'arquitectura d'Estapà. Per la seva banda, la proposta de cel·les feta per Vinyals derivava dels estudis realitzats a Brussel·les i amb les dades que el mateix Armengol havia pogut recopilar en el Congrés Internacional Penitenciar de Roma de 1885, on

s'exposaren els models més avançats. Aquelles cel·les havien d'acollir un únic pres i comptava amb: un bany, un lavabo, un llit i una taula plegables fixades al mur, un prestatge i un tamboret. Aquest ideal es deformà amb la dictadura franquista, quan s'arribà a apilar fins a vuit presos en una cel·la. En els darrers anys del segle XX allotjaven fins a sis presos i, a partir de 2007 es van limitar a un màxim de quatre.

Perspectiva del projecte original de Salvador Vinyals i Josep Domènech i Estapà

L'inici de les obres, el lent procés constructiu i els canvis de projecte

El 3 de Juny de 1888 es col·locà la primera pedra de la nova presó model, aprofitant la consecució de l'Exposició Universal de Barcelona per tal de donar una projecció internacional al procés de modernització que s'estava produint a la ciutat i a l'Estat, també en termes penitenciaris.

El novembre de 1888, l'arquitecte Vinyals va fer un viatge a Itàlia per conèixer el desenvolupament de les obres de la Carcere di San Vittore de Milà, una gran obra realitzada entre 1872 i 1879. Aquella presó modèlica en el context italià i que ja estava en funcionament, serviria a Vinyals per conèixer, precisament, els avantatges i desavantatges d'aquest tipus d'arquitectura panòptica per tal de procedir a les modificacions necessàries en el projecte Barceloní. En aquell mateix viatge, i amb la mateixa finalitat, Vinyals tornaria a Brussel·les per veure l'evolució de les obres de Saint-Gilles, que havien acabat l'any 1884. Aquestes dades venen a confirmar que mentre Estapà s'encarregà més de la concepció global del conjunt arquitectònic, Vinyals fou qui forní el projecte de les solucions tècniques necessàries.

L'estiu de 1889, ajudat pel Ministeri de l'Interior Francès, Estapà realitzà un viatge per França, Suïssa i Itàlia per tal d'analitzar diverses solucions als reptes de ventilació calefacció i higiene d'altres centres penitenciaris moderns.

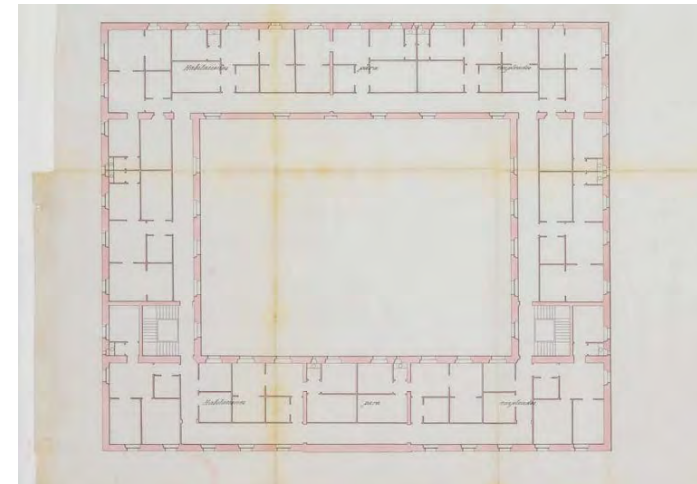
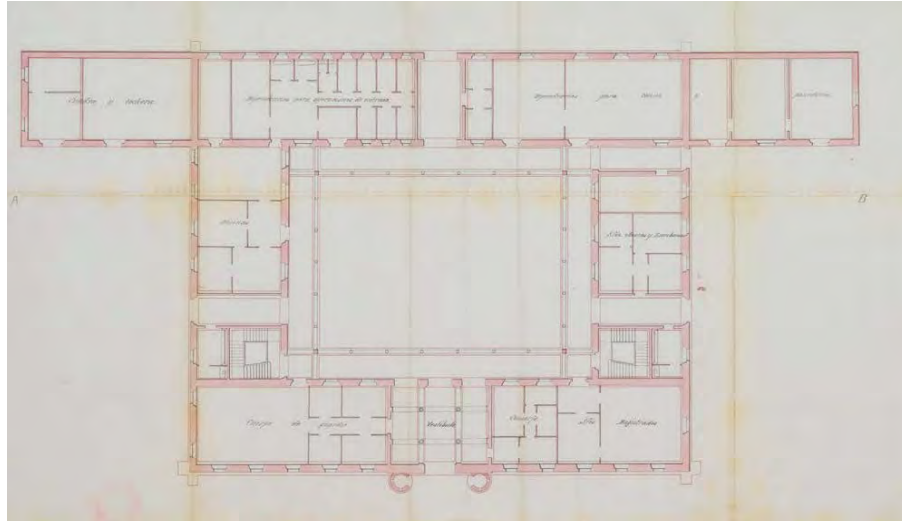
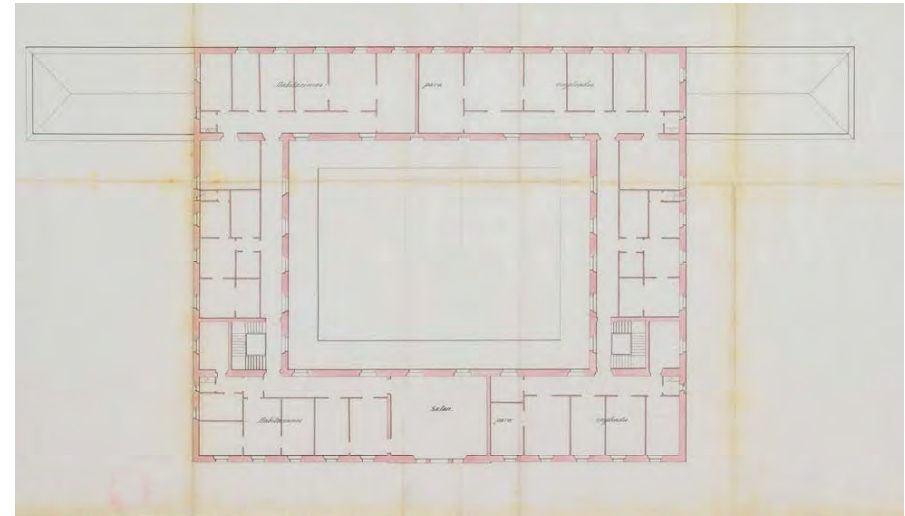
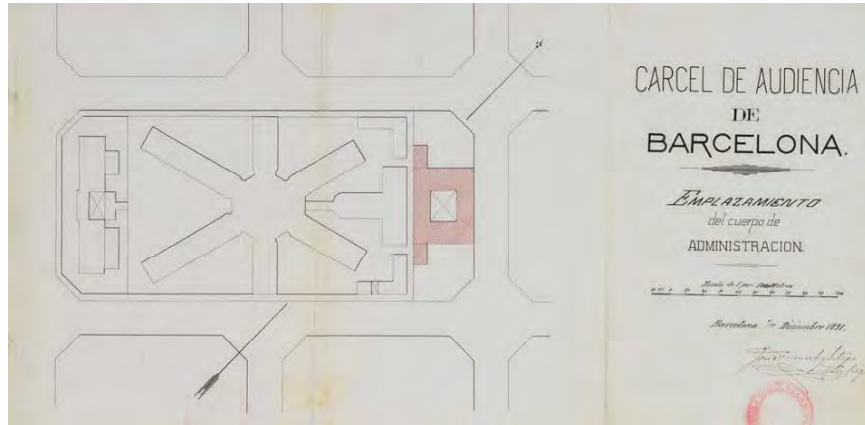
Les obres s'havien inaugurat i començaven en la fonamentació i definició dels edificis centrals, però els redactors del projecte encara estaven estudiant i treballant com executar-lo de la millor manera. L'any 1890, en un article a la Vanguardia, Frederic Rahola parla de les característiques generals del concepte de la presó i de l'estat en què es trobaven les obres, a mig construir. És interessant, la notícia que dóna quant al canvi de projecte que afectava l'eliminació d'un dels nivells i la reconsideració de la construcció de l'edifici de la "Penitenciaría": "El proyecto de la carcel señala cuatro pisos en cada alero, lo cual resulta excesivo si hemos de atenernos a las últimas conclusiones de los Congresos Penitenciarios. Para realizar economías en la construcción de cárceles se ha admitido que haya tres pisos en lugar de dos (sic) [cuatro], disminuyendo el espesor de los muros en los pisos superiores, donde estan los

presos más disciplinados. La Junta de la Carcel, para salvar este defecto, ha solicitado del Gobierno que permita construir en otro lugar la Penitenciaría, con lo cual quedaría espacio para prolongar los aleros y ganar e extensión lo que se perdiese en altura. Desde luego nos parece justa y acertada esta pretensión, porque entendemos que la carcel preventiva debiera ser por completo independiente y apartada de toda penitenciaría. Así, el pueblo se acostumbra a distinguir a los procesado de los penados, y no salen y entran por la misma puerta los ciminales que aquellos que pueden resultar inocentes (...) . Existe además otra consideración: en el sitio que ocupará la Penitenciaría en proyecto no habría espacio suficiente para que los penados pudieran dedicarse a trabajos agrícolas, tal y como aconsejan en países como el nuestro los que se dedican a estudios panitenciaris. Para obtener este resultado, fuera preciso construir la Penitenciaría en lugar apartado, donde fuera facil adquirir grandes extensiones de terreno por poco precio" (La Vanguardia 01/10/1890).

Les sis galeries i el panòptic van tenir, efectivament, un pis menys del previst, però en canvi els "aleros" (les galeires) no van estendre's. A manca d'un buidatge sistemàtic de les fonts directes sobre la construcció de la presó Model de Barcelona que gestionava una Junta creada especialment –i que caldria realitzar per aprofundir en el coneixement del procés constructiu de l'edifici– alguns documents ens aporten informació sobre el ritme dels treballs, així com d'alguns aspectes que van condicionar les obres.

El desembre de 1891, en uns plànols signats només per ell, l'arquitecte Josep Domènech i Estapà va projectar el cos d'Administració de la nova presó. Malgrat que aquest edifici ja estava dissenyat a l'avantprojecte de 1886, Domènch i Estapà en fa una nova versió, més en detall, de la que malauradament només en tenim les plantes (vegeu pàgines següents). Aquest disseny més pormenoritzat és el que serví de base per a la redacció de les condicions facultatives i econòmiques que deurien sortir a concurs per a la seva execució, el febrer de 1892. En ell es detallen els materials a emprar, fent esment especial a la pedra de Montjuïc, així com les indicacions habituals de medicions i certificacions per al contractista. El plec es conserva entre la documentació personal de Domènech i Estapà cedida a l'arxiu del COAC i seria interessant poder contrastar-la amb l'adjudicació d'obres.

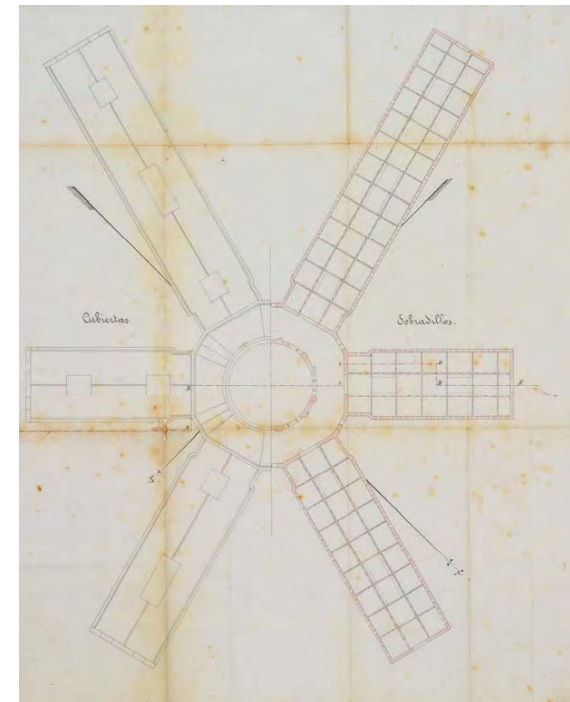
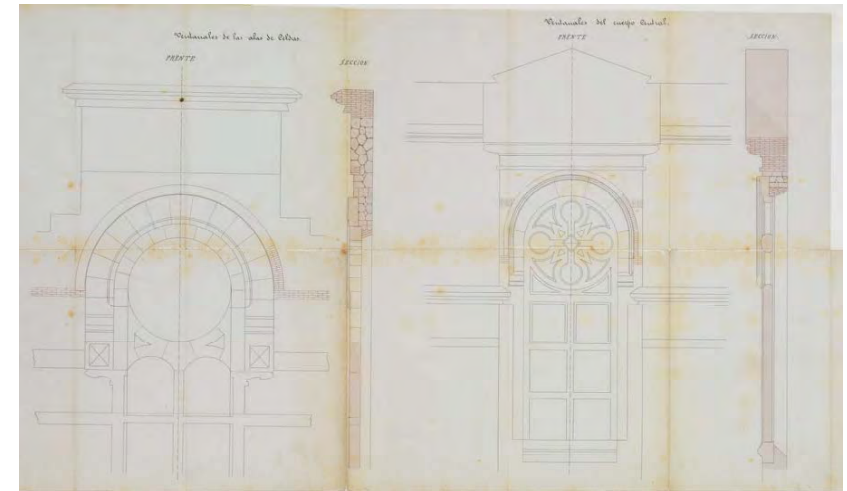
Plànol de situació, planta baixa, planta pis i planta pis 2 i 3 del cos d'administració. Josep Domènech i Estapà (1891)

Les obres del cos d'Administració degueren començar, doncs, durant l'any 1892 i, en qualsevol cas, van estar enllestides el 1904, any de la inauguració de la nova presó.

El 1895 Salvador Viñals i Domènech i Estapà realitzen un seguit de plànols de detall que permeten identificar l'estat de les obres en aquell moment. De fet, ells mateixos indiquen en una línia quin és el nivell d'alçat assolit a les obres i plantegen solucions constructives per a l'acabament. De ben segur, la reducció d'un pis a l'estructura del panòptic i les ales de les galeries va fer modificar alguns dels plantejaments, i d'aquí les noves indicacions en l'acabament dels fronts o dels espais de coberta. Malauradament, no es tracta d'un joc de plànols complets, ja que venen indicades algunes seccions no localitzades.

Gènesi i execució del projecte de la nova Presó Model

Joc de plànols de Salvador Viñals i Domènech i Estapà amb indicació del nivell construït i detalls de les solucions d'acabament dels finestrals i dels sotacoberta de les ales de les galeries (1895)

En aquest període de reformulació de les obres i de pèrdua de nombre de cel·les amb la reducció d'un nivell de planta per a cada galeria es degué decidir que la nova presó preventiva només acolliria la població reclusa masculina. Per tant les galeries destinades a menors d'edat o a dones havien de passar a allotjar únicament homes.

Ja sigui pels dubtes sobre la seva idoneïtat, ja sigui per les mancances econòmiques o per decisions polítiques, la "Penitenciària" o "Presó correctiva" que havia d'aixecar-se a la part posterior del solar (afrentada al carrer Llançà –actualment Nicaragua) va quedar com a un projecte no realitzat. Així, quan el juny de 1904 s'inaugurava la nova presó cel·lular, la Penitenciària no s'havia ni començat a construir. En tots els articles de premsa referits a la inauguració de la nova presó es lloaven les característiques "modèliques" del centre que, d'origen, només estava previst com a "presó preventiva", és a dir per a detinguts a l'espera de judici i que per tant no complien cap pena de presó. En canvi, només dediquen una sola frase al fet que no s'hagués construït la "presó correccional"

LA NUEVA CÁRCEL DE BARCELONA

Es probable que la publicación de estos renglones coincidirá con la solemne inauguración de la nueva cárcel de sistema celular, que gracias al esfuerzo y buen deseo de la Junta ha podido terminarse. Barcelona contará en un edificio apropiado y con las condiciones que la ciencia y la humanidad aconsejan en substitución del caserón deliciente y defectuoso en donde hacíamos, sin la separación necesaria, soledad a los que se privan de libertad. Ya no será posible establecer catedras de criminalidad, ya su contacto de seres abyectos, que la sociedad repudia, no molestará ni vejará á aquellos que sufren una prisión preventiva.

El nuevo edificio á que nos referimos, acatado modelo entre los de su clase, ha sido construido bajo la inteligente dirección y con arreglo al proyecto de los distinguidos arquitectos señores D. José Doménech Estapá y D. Salvador Viñals. Ocupa una superficie de 712.556 palmos, que abraza dos manzanas, limitadas por las calles de Rosellón, Provenza, Llansó y Entenza, á cuya última vía corresponden de la fachada principal y su puerta de ingreso.

Contra la nueva cárcel de un cuerpo central, del cual irradian otros seis, compoñete cada uno de ellos de planta baja y dos pisos, que contienen un total de 600 celdas, destinadas á la prisión preventiva exclusivamente de hombres, ya que no había no está resuelto el emplazamiento que tendrá la proyectada cárcel de mujeres. Cada una de dichas celdas alcanza 4 metros de longitud por 2'50 metros de ancho y 3'50 de altura, recibiendo la luz por medio de una ventanera de 1 metro de ancho por 0'70 metros de altura.

Tienen además water-closet, lavabos, cama de hierro y mesa sujetas al muro, un pequeño estante y un taburete. La ventilación se establece con el auxilio de tubos inteligentemente dispuestos y la iluminación está asegurada por lámparas de incandescencia colocadas en la bóveda.

En los sótanos halláase situadas las celdas llamadas de castigo, de casi iguales dimensiones que las demás, pero desprovistas de mueblaje.

En el cuerpo central del edificio existe la capilla

estará separado de la persona con quien habla y sujeto á la constante inspección de un vigilante, que lo conducirá desde la celda y regresará á ella por un corredor subterráneo completamente aislado.

La enfermería, instalada en un edificio separado, comprende 30 celdas perfectamente ventiladas, provistas de baños, botiquin y cocina.

Pareja con el anterior forma la construcción que contiene los lavaderos, cuartos de planchado y repaso y depósito de ropa, seracón y departamento de baños.

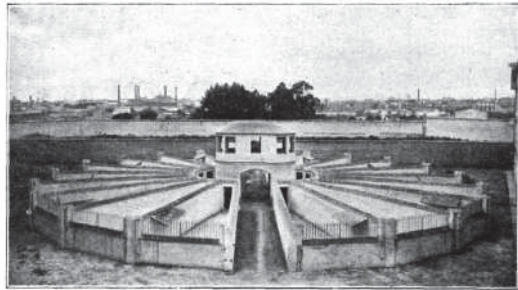
En el cuerpo principal del edificio halláase el gabinete antropométrico, locutorios para los señores jueces y abogados, salita para vistas judiciales, locales para el reconocimiento de presos y celdas para presos políticos.

En los espacios intermedios que separan las alas de edificio existen igual número de pasos, asimismo cullulatas, de diversa extensión, en cuyo término se destaca la garita del centinela.

Las oficinas de la administración, habitaciones de los empleados, panadería, cocinas, almacenes, etc., etcétera, están emplazadas en el campo central, y el conjunto de todas las construcciones cercado por dos elevados muros, entre los cuales se desmenuja el paseo llamado de ronda, destinado á vigilancia.

Falta construir el cuerpo de edificio que se destinará á prisión correccional.

El conjunto y los detalles resultan perfectamente adecuados, y perfectamente adecuados al proyecto de los señores Doménech y Viñals, que nos dan un nuevo testimonio de los conocimientos que poseen. El coste asciende á la cantidad de una millonada de pesetas. --A.

BARCELONA. - La nueva cárcel. Patio para pisos de los presos. (Fotografía de A. Merletti.)

alcoolar, la primera que de este sistema se ha construido en España, semejante á las que poseen las cárceles de Berlín, Bruselas y Lovaina. Los presos que concurren á los divinos oficios no podrán ver sus compañeros, viéndose obligados forzosamente á dirigir la mirada en el sentido del eje de la rotunda, ó sea en donde se halla colocado el altar.

En los locutorios se ha tenido en cuenta también el sistema á que obedece la construcción general, puesto que en los locales destinados al efecto el preso

La ilustración artística. Núm. 1172 13-06-1904, p. 396

“... falta construir el cuerpo de edificio que se destinará a prisión correccional...”

De Re urbana

La nueva cárcel de Barcelona

El conjunto de los edificios de la cárcel está cercado por dos altos muros, entre los cuales queda el espacio llamado paseo de Ronda, destinado á vigilancia.

En la parte posterior de todas las edificaciones expresadas queda un gran solar que se destina á levantar una prisión correccional.

En el cuerpo de edificio donde se halla la entrada de ingreso al mismo, se han instalado las oficinas de la administración, habitaciones de empleados, cocinas, panadería, almacenes de provisiones y demás, y á un lado y en pequeño edificio separado, las habitaciones de las Hermanas afectas al servicio del establecimiento.

El conjunto del mismo resulta grandioso y perfectamente ideado para el servicio á que se le destina, admirando que se haya conseguido tal resultado con la relativamente pequeña cantidad de tres millones de pesetas de que se ha dispuesto para tal obra.

Tal mérito es indudablemente debido á la ciencia y grandes conocimientos de los señores Doménech y Estapá y Viñals, mercedores del aplauso, que no vacilamos en otorgarles, por haber sabido armonizar las exigencias y seguridades al régimen de un establecimiento de esta índole, con los sentimientos que es de caridad observar con los infelices seres que deben albergarse en su recinto.

J. F. V.

La Vanguardia. 28-05-1904, p. 3

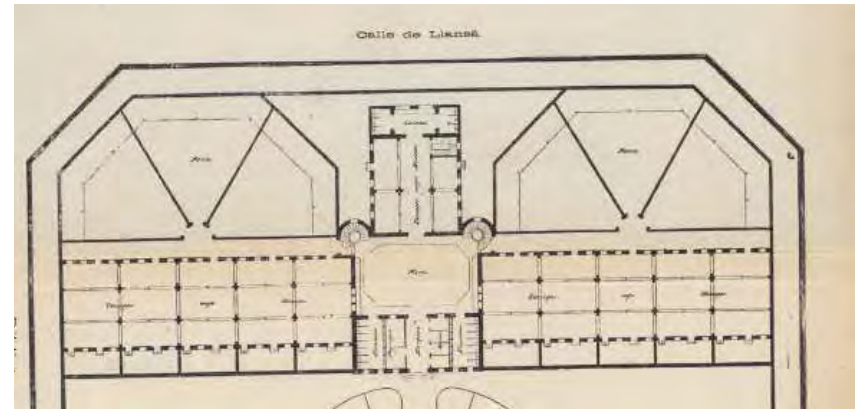
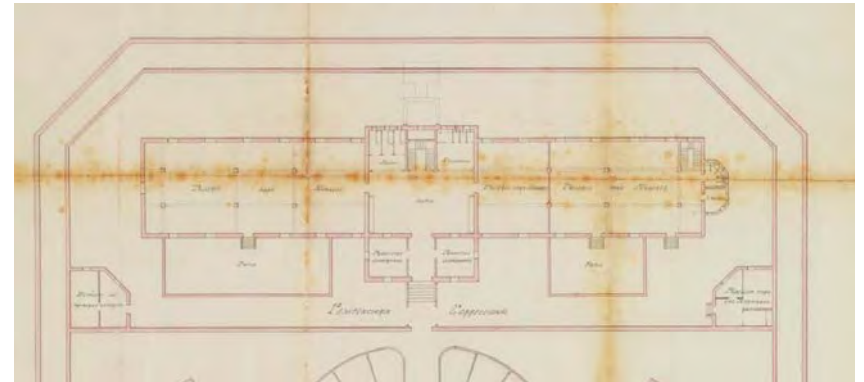
La Penitenciària o Presó Correccional era, com el seu nom indica, la presó on havien de complir la pena els reus que ja estaven condemnats. Els principis de modernització penitenciària que es troben a la base del projecte de la nova presó model de Barcelona se centraven de manera molt especial en el que havia de ser la "Presó preventiva", és a dir l'espai on es tancava els presos pendents de judici. El sistema cel·lular individual garantia que els presos preventius no tinguessin contacte amb els condemnats, ni entre ells mateixos. Per contra, a la Penitenciària s'ajuntaven tots els presos condemnats. Els serveis eren comuns, no hi havia espais individuals i es reservava un espai de treball per ser durant el dia –els tallers- i unes cel·les per a recloure's. A més, significativament, es reservava un espai per a l'execució de les penes capitals.

Sobre aquest edifici correccional, les memòries de l'avantprojecte són molt menys descriptives i es limiten a donar dades molt genèriques. Així en parlen Salvador Viñals i Domènec i Estapà:

"Penitenciària. Este cuerpo de edificio hállase emplazado, como ya hemos dicho, en la última de las tres zonas en que hemos dividido el solar y está formada por dos alas con separación para las mujeres y talleres para estas y los hombres, cuyos talleres se instalan en la planta baja, dispuestas las celdas en tres pisos. La penitenciària tiene sus lavabos independientes y todos los detalles de la misma podrán distinguirse claramente. Nada hemos de decir respecto de la parte estàtica después de lo manifestado en los apartados anteriores. Los dos cuerpos de edificio ultimamente descritos despues de estar convenientemente separados hállanse circuidos por un camino de ronda con sus puntos de vigilancia necesarios, amplitud y altura de muros convenientes y cuantos detalles aconsejan la práctica y los autores más eminentes que de ciencia penitenciària se han ocupado." (Memòria de l'avantprojecte. Arxiu COAC).

Així doncs, el 1904 la part corresponent a la presó correccional no estava construïda i només s'inaugurà la presó preventiva. De totes maneres no va prosperar la idea de construir la penitenciària a un lloc més allunyat de la ciutat i finalment es va acabar aixecant al solar

reservat inicialment dins del recinte de la presó Model. Això sí, seguint un projecte totalment diferent al dissenyat el 1886. De fet, aquest edifici carcerari és el que ha tingut versions més diferents. Només cal fixar-se, per exemple, que entre els plànols de l'avantprojecte signats pels arquitectes directores de les obres Salvador Viñals i Domènec Estapà el 1886 i els que apareixen publicats dos anys més tard al 1888 en el memòria de la nova presó presentada per Pere Armengol i Cornet, ja hi ha variacions substancials quant a la seva planta i ubicació relativa dins el conjunt respecte el carrer.

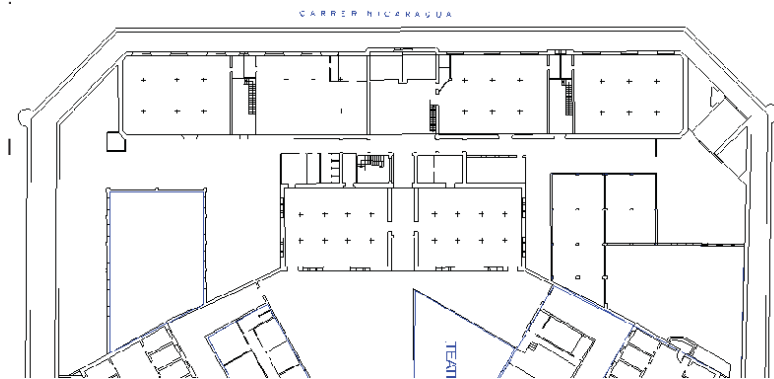

Projecte de la Penitenciària. Planta baixa. A dalt, plànol de l'avantprojecte (1886). A baix, plànol publicat al 1888 en la memòria de l'acte d'inauguració de les obres de la presó (1888). Les diferències de projecte són notables entre ambdues versions i cap d'elles fou la que finalment s'executà.

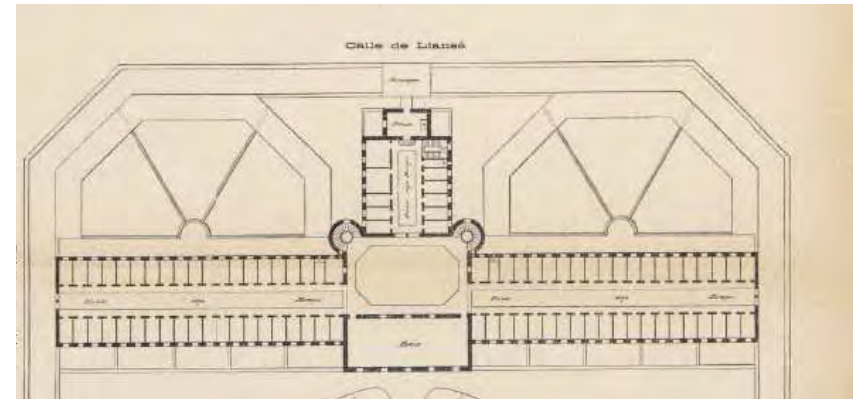
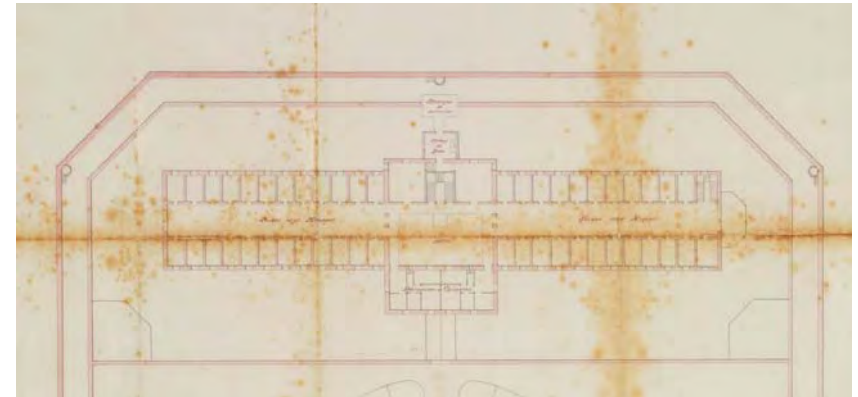

Malgrat els diferents plantejaments projectuals, el concepte era el de tenir un penal dividit una part per a població reclusa masculina i una altra per a femenina, amb uns grans tallers a la planta baixa i uns pisos superiors destinats a cel·les de reclusió, a més dels serveis necessaris per al funcionament. Tot en un edifici aïllat de la resta de la presó cel·lular, exclusivament preventiva.

L'edifici construït com a presó correctiva o penitenciària fou finalment inaugurat el juny de 1908 sense que de moment s'hagin pogut localitzar els plànols del seu projecte definitiu. Cal pensar amb poc marge d'error que el seu disseny va ser dels mateixos arquitectes directors de l'obra de la Model, Salvador Viñals i Domènech i Estapà. Sobta l'escàs interès i repercussió que va tenir aquesta inauguració perquè de fet marca el que hauria de ser el trasllat final dels presos de l'antiga presó de Reina Amàlia. Com havia passat també en la presó preventiva, tot semblaria indicar que es va desestimar que la presó correctiva pogués allotjar tant presos com preses. D'aquesta manera, la presó Model va esdevenir exclusivament masculina i reunia – encara que físicament separats- els recintes de la presó preventiva i la presó correctiva.

Planta baixa de l'antiga Penitenciària. Actualment Tallers Observi's com en el projecte definitiu es va optar per un edifici afrontat amb façana al carrer Nicaragua i un segon cos paral·lel interior de dimensions més reduïdes i connectat a nivell de plantes. Un disseny força dissemblant als plantejats tant el 1886 com el 1888.

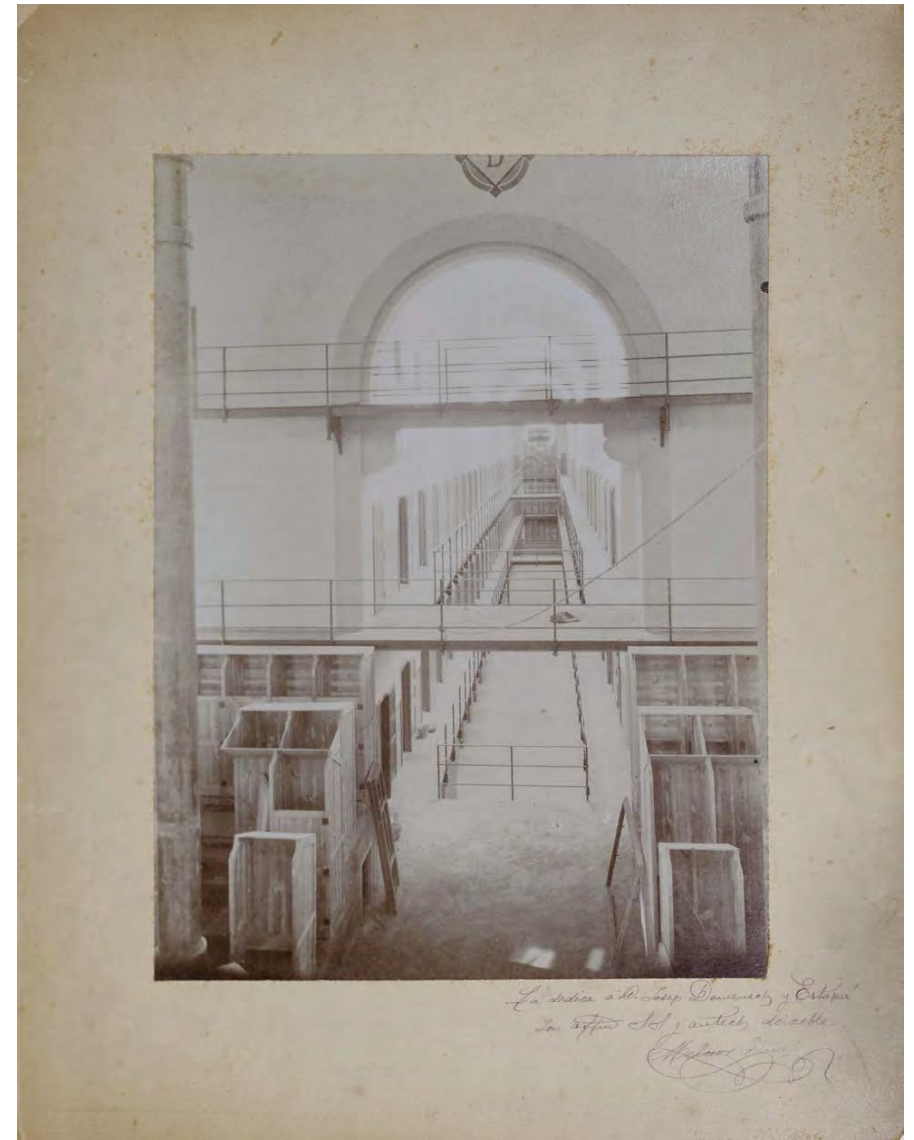
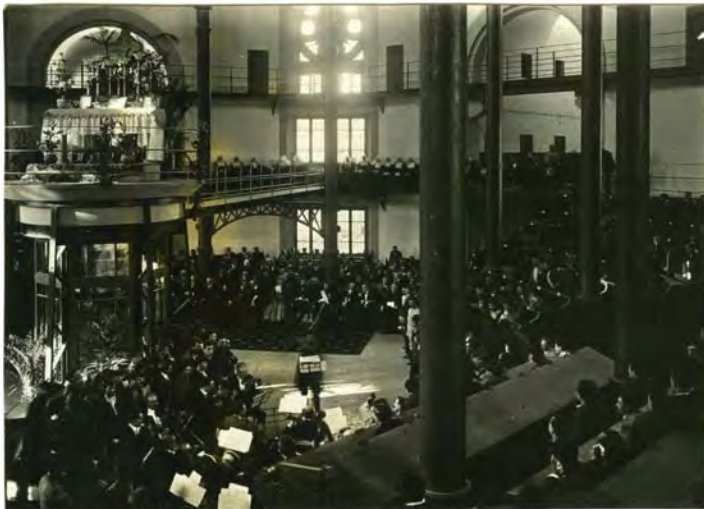
Projecte de la Penitenciària. Planta pis. A dalt, plànol de l'avantprojecte (1886). A baix, plànol publicat al 1888 en la memòria de l'acte d'inauguració de les obres de la presó (1888). Les diferències de projecte són notables entre ambdues versions i cap d'elles fou la que finalment s'executà.

Les addicions i transformacions

Amb més de 100 anys d'història, la Presó Model ha sofert nombroses actuacions que han suposat tant l'addició de nous cossos edificats al seu interior, com la transformació i funcionalitat dels edificis originals construïts entre 1888 i 1908. Aquests canvis han estat originats òbviament per les diferents necessitats de les polítiques penitenciàries que, amb el pas del temps i la massificació de la població reclusa, van desvirtuar el sistema cel·lular que va regir en la idea original de les ales o galeries.

En les tasques de l'estudi històrico-arquitectònic i valoració patrimonial de l'antiga Presó Model s'ha desestimat la documentació exhaustiva de les múltiples actuacions sobre l'edifici històric, dutes majoritàriament durant el darrer quart del segle XX. En canvi s'ha primat –i d'aquí l'extens apèndix documental fotogràfic que s'adjunta al final del treball – el fet d'obtenir informació gràfica que permetés copsar els diferents espais (interiors o exteriors) de la presó al llarg del temps per tal d'aportar dades sobre la seva originalitat, transformació i vàlua patrimonial.

DE LA VALORACIÓ PATRIMONIAL

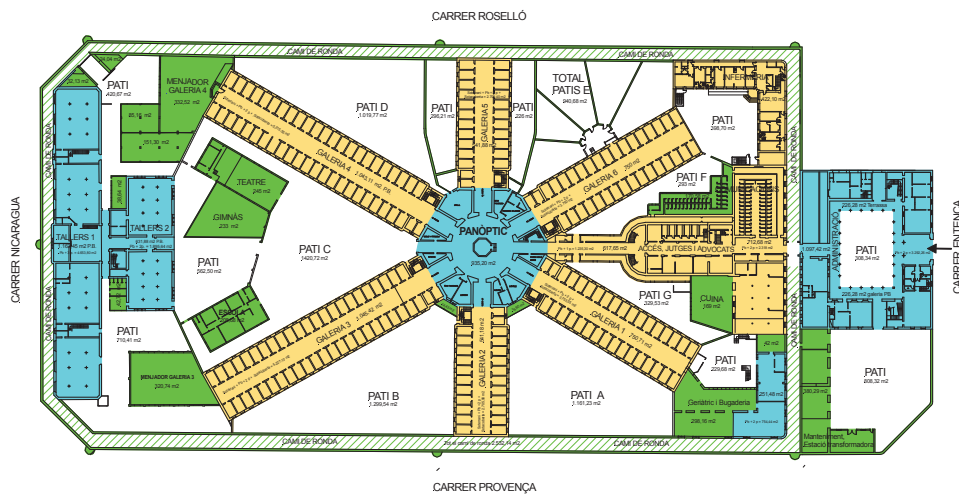
Sens dubte un dels aspectes més interessants amb relació a l'entitat patrimonial dels edificis que configuren l'actual presó Model és la seva diferent proposta arquitectònica. Efectivament, el present l'estudi ha pogut evidenciar la característiques bàsiques de les construccions pertanyents als projectes arquitectònics originals fets entre 1888-1908 pels arquitectes Salvador Vinyals i Josep Domènech Estapà, i a l'hora les edificacions o reformes realitzades més modernament; la majoria, val a dir, que fetes, en la que ja podríem denominar com l'etapa democràtica, en definitiva els últims quaranta anys.

Del l'estudi de cadascuna de les construccions del centre s'ha elaborat una primera aproximació de la seva entitat arquitectònica que s'ha traduït en una proposta sobre les seves possibles actuacions en forma d'enderrocament, transformació i conservació.

Així, atenent al seu valor patrimonial es proposa la conservació dels següents edificacions (vegeu plànols): L'edifici dels Tallers 1 i dels Tallers 2, El cos Panòptic central de les galeries, l'edifici del vell Geriàtric i l'edifici del carrer Entença conegut com Administració.

El següent grup de construccions analitzades s'han emmarcat en el concepte que hem denominat com d'enderrocament selectiu, amb una concreció que s'esdevindria forçosament del futur planejament urbanístic dels terrenys. Responen bàsicament a aquest tipus les sis galeries de cel·les, les quals en una major u menor mesura, haurien de disposar d'una proposta de conservació que entenem no caldria que fos majoritària ni total. Quelcom de similar caldria apuntar per altres edificacions de la presó com la infermeria, comunicacions o el cos d'accés als jutges i advocats (vegeu plànols)

Finalment un tercer grup l'inclouen els elements o construccions d'entitat patrimonial molt menor amb possibilitats d'enderrocament. S'inclouen totes les obres de poc pes projectual i de cronologia contemporània. Altrament també s'han inclòs els murs i garites del camí de ronda de la presó, per bé que entenem la possible necessitat d'algun testimoni com a remembrança del passat de la zona; un aspecte a debatre des de les propostes de planejament (vegeu plànols)

Grau de conservabilitat i adaptabilitat

- Alt (Total a P.B. 5.018,40 m2)
- Mig (Total a P.B. 6.424,73 m2)
- Baix (Total a P.B. 5.337 m2)
- Patis recuperables (Total a P.B. 10.116,96 m2)

- Planta baixa de la Presó Model amb la valoració patrimonial de les seves diferents edificacions

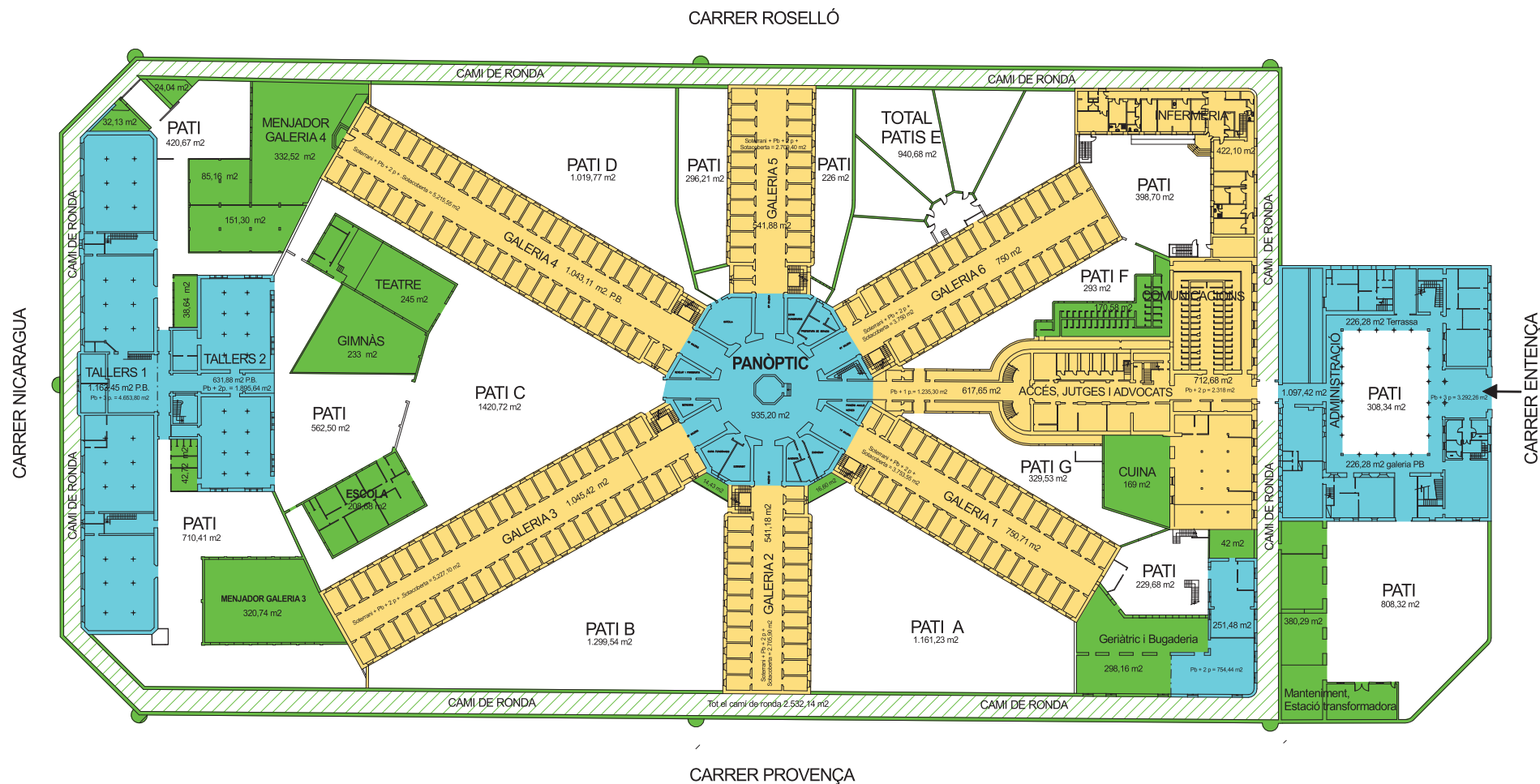
Grau de conservabilitat i adaptabilitat

Alt (Total a P.B. 5.018,40 m²)

Mig (Total a P.B. 6.424,73 m²)

Baix (Total a P.B. 5.337 m²)

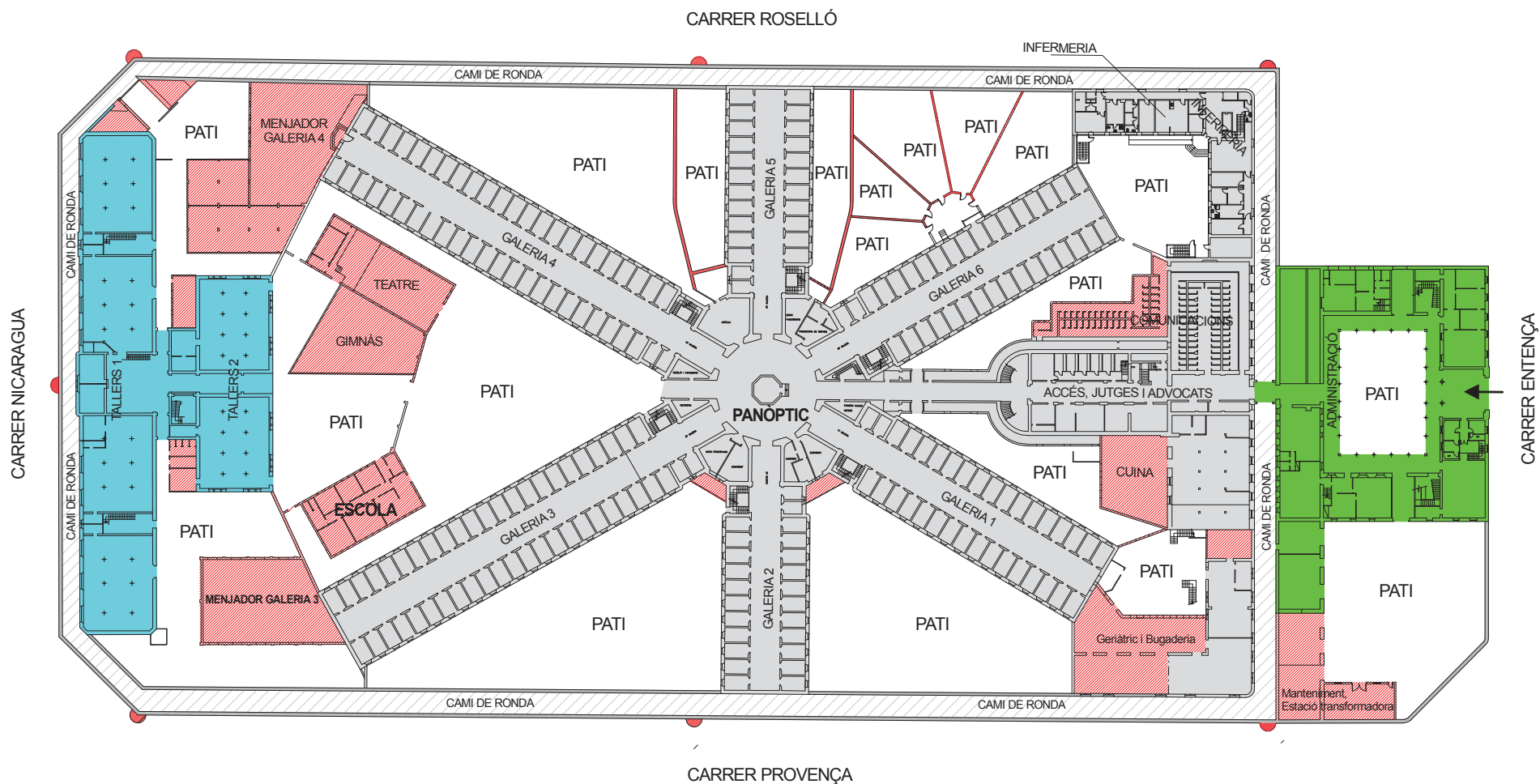
Patis recuperables (Total a P.B. 10.116,96 m²)

- Planta baixa de la Presó Model. Proposta de cronologies.

- Obra original (1888-1904)
- Obra original (1891-1904)
- Obra original 1904-1908
- Obres segle XX

Edifici administració

Probablement l'edifici més conegut de tots el que configuren l'actual conjunt de la presó Model, ja que és l'únic que obre façana directament al carrer, en aquest cas el mateix carrer Entença. Es tracta per tant d'una construcció la imatge de la qual es relativament coneguda i associada en certa manera, a l'imaginari d'aquesta penitenciària centenària. Altrament, és també l'edifici on s'hi detecta una major voluntat d'acabats. Efectivament, de manera dissemblant al que veiem a la majoria de les estructures de dins la presó, on els acabats no presenten pràcticament cap llicència decorativa, la façana principal de l'administració es mostra com un dels frontis més treballats quan a projecte de tota la presó, per bé que el seu llenguatge arquitectònic seria, en termes generals, força similar. En aquest cas però, es reforça la idea de castlania, de fortalesa; una imatge generada a partir de reguir les visuals de la façana mitjançant el sobresortint dels elements de les obertures, les quals es disposen en el frontis excel·lent del pla vertical del mur. El conjunt es completa amb una proposta de molt de pes matèric, no endebades així hauríem d'interpretar la voluntat de plantejar les llindes i altres elements de les obertures en solució monolítica, en definitiva d'una sola peça o amb peces de grans dimensions.

Aquest La fesomia de castlania a la que fèiem referència anteriorment, es referma amb la presència a l'eix de la façana principal d'un cos lleugerament sobre elevat del perfil general de coberta de l'edifici, cos que, a banda de disposar d'un emmarcament petri vertical, disposa un joc de finestres trifores; un acabat aquest lligat sense dubte a l'autoria de Domènech Estapà. Aquest pinyó central presenta d'una cresteria emmerletada, proposta de coronament aquesta de l'emmerletat, que també veiem reflectida a la resta de les façanes de l'edifici; per cert que en coincidència amb els muntants de les finestres del darrer pis. Efectivament, l'edificació disposa de quatre frontis, el principal com dèiem s'obre al carrer Entença i tres mes que s'orienten vers l'interior del recinte, un fet que ja ens parla del seu pla pràcticament quadrat. Amb tot, aquest planta gairebé quadrada i d'uns 1.097,42 m², incorpora un ampli pati central de

gairebé 309 m² que com a característica principal, està definit per un pòrtic de pilars metàl·lics de fosa. Aquest pilars tenen com a objectiu generar un corredor cobert a planta baixa, però també una esplèndida terrassa que al ras del primer pis circumda tota la edificació. També cal fer esment de les dues robustes i altes columnes de pedra que, localitzades al vestíbul que són del mateix model i tipus de les que veiem a la llunyan entrada de l'edifici de Tallers.

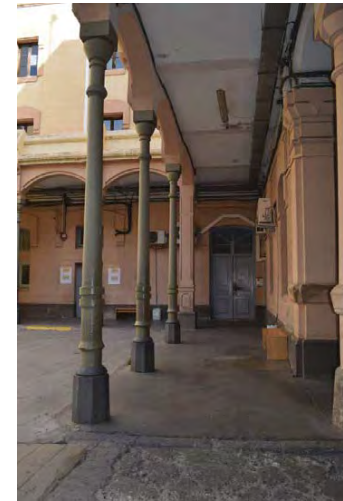

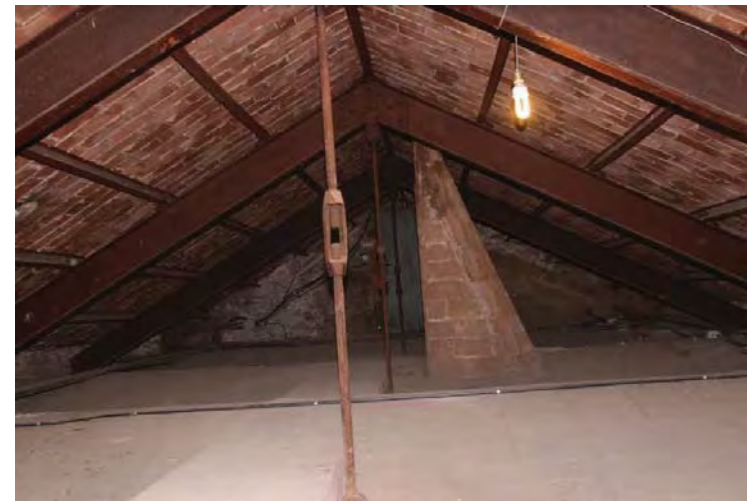
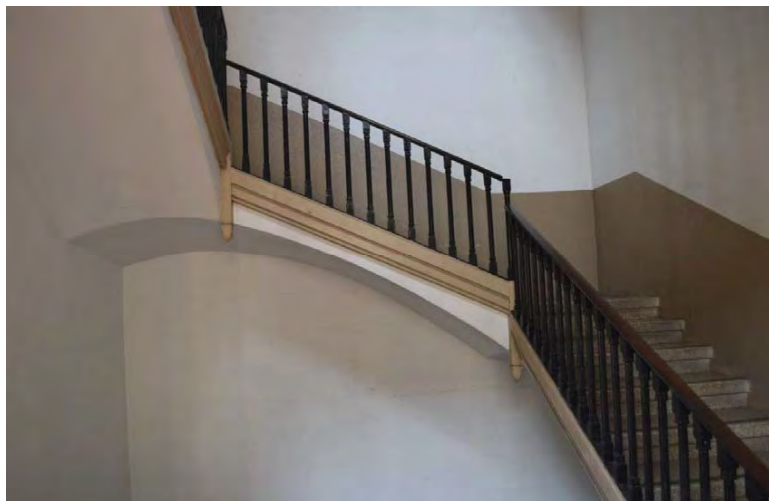
Quan als interiors assenyalat que el nivells superiors estaven dedicats a residències dels funcionaris i dependències estrictament administratives, mentre al nivell de planta baixa s'hi disposaven algunes dependències generals de la presó.

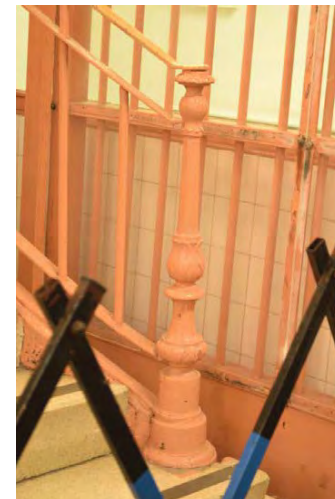
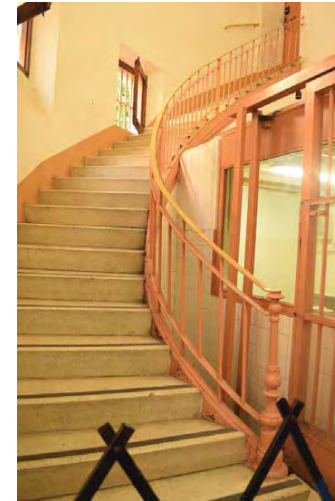
Accés jutges i advocats

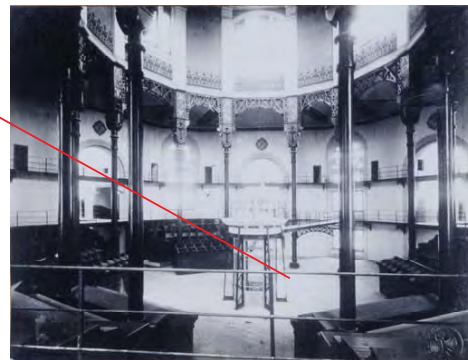

Panòptic

L'edifici central de planta poligonal de 12 costats cobert amb cúpula és un dels edificis més emblemàtics del recinte històric de la presó model. Seguint el model concebut per Jeremy Bentham (1748-1832) aquest cos funciona com a panòptic –nom amb el qual se'l coneix- és a dir, com una estructura que permet la visibilitat i el control central de les diferents sales o galeries que s'obren als costats del cos geomètric.

A banda de la seva funció bàsica de control i vigilància, el panòptic també es va concebre inicialment amb la funcionalitat de “Capella alveolar” que és el nom que té oficialment l'espai en els plànols del projecte original. De fet, a les memòries, l'ús principal d'aquest espai central dins la presó preventiva es considera que és el religiós i l'instructiu. La “capella alveolar” –seguint el model de la presó de Brussel·les- es dotava d'uns elements de fusta individuals que havien de permetre poder assistir a l'ofici religiós de tots els reclusos de les galeries sense tenir contacte entre ells. Malgrat no saber fins a quin moment es va fer servir aquest sistema, el que sí és cert és que el cos central tingué un ús de capella durant molts anys. Com es pot veure en les imatges històriques, el forjat d'aquesta capella es trobava al nivell del primer pis de les galeries. Per tant, la visió actual i certament estranya del panòptic sense nivells intermedis –amb les grans columnes recolzades sobre un mur- no és l'original.

A la dreta, fotografia on pot apreciar-se el nivell de forjat del primer pis del panòptic, al nivell de la base de les columnes de fosa, sobre el qual se situava l'altar. Observi's, també, l'estructura de fusta per a allotjar els reclusos durant les cerimònies.

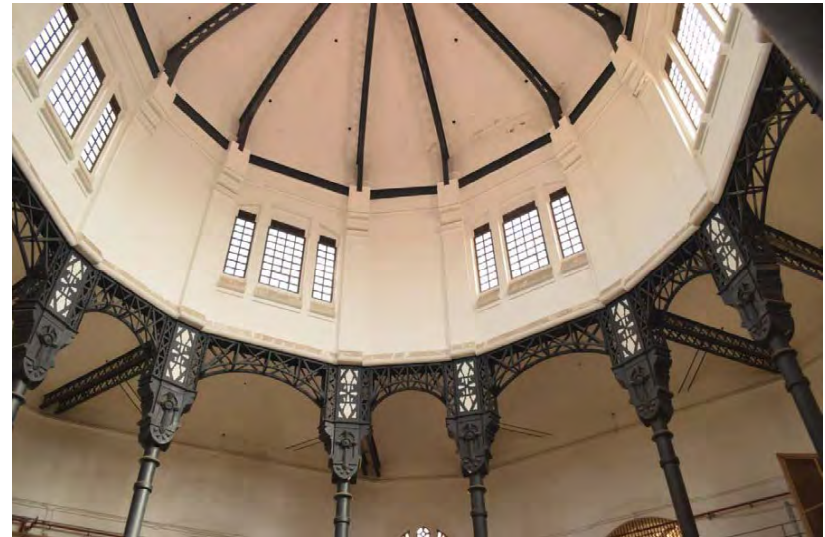
El panòptic té una estructura de 12 grans pilars de fosa que sustenten unes gelosies metàl·liques sobre les quals es recolza el mur del cimbori. El cimbori està cobert per una cúpula, sustentada per un entramat de gelosies metàl·liques. Tota l'estructura de ferro és certament singular i possiblement va sortir dels tallers de l'empresa “Torres i Herrería” –extrem que caldria confirmar documentalment.

Els costats més curts del polígon del panòptic són els que donen accés als diferents patis configurats entre les galeries. En aquests murs s'obren uns grans finestrals que tenen unes treballades motlures de pedra, amb una petita rosassa. Els trams poligonals més grans connecten amb les ales de les galeries. Aquesta connexió, inicialment franca per tal de tenir el control visual que dona sentit al panòptic, està actualment cegada i amb cancells, una operació que desvirtua el projecte original. A planta baixa trobem una moderna garita de control.

Galeries

L'eix central del panòptic dona pas a sis galeries que presenten tres nivells i un soterrani en el primer tram que esdevé semisoterrani en la totalitat de les dimensions dels braços de les galeries. Es tracta d'unes construccions que, tot i tenir dimensions dissemblants entre elles, presenten unes façanes uniformades amb finestres emmarcades amb arcs escarsers, muntants i ampits monolítics en pedra de Montjuic, que han estat pintats en els primers nivells. Alineades amb cada una d'aquestes s'hi situen petites obertures que denoten la presència d'un espai abans del forjat que permet l'aïllament tèrmic dels diversos nivells. Per altra banda, els murs construïts amb un paredat de pedra de Montjuic amb verdugades regularitzadores de maó. En aquells espais on el revestiment de morter s'ha perdut, s'hi pot veure projectar-se un sardinell de maó massís en la part superior de les obertures però que també podria ser la projecció de voltes interiors.

En el frontis, les galeries s'ornen amb grans rosasses que en molts casos han estat cancel·lades sota de les quals s'hi situen finestres bigeminades amb columnelles que en alguns casos no són visibles, com és el cas de les galeries 3 i 4, ja que s'hi annexionen els menjadors. Aquests frontis permeten descobrir bona part dels recursos estètics de Domenech i Estapà, tals com els arcs peraltats amb dovelles de pedra amb puntes de diamant i un acabat superior amb pinyons esglaonats.

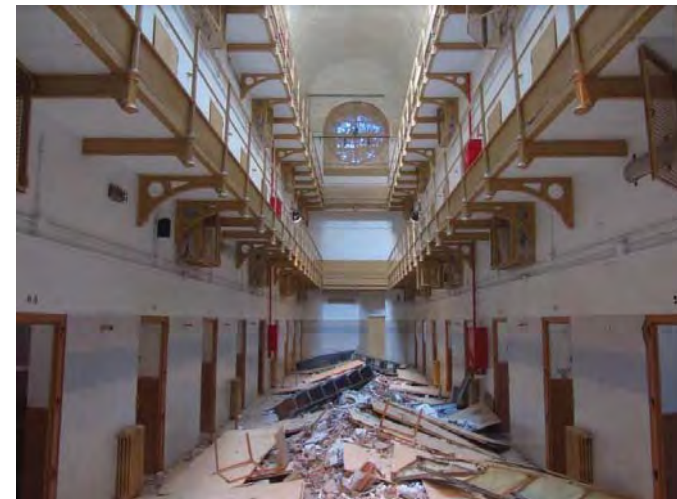
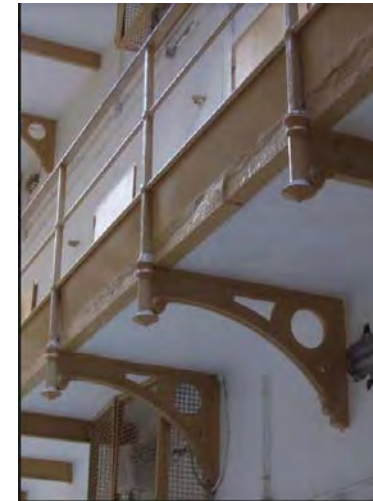
Els diversos braços o galeries cobreixen amb voltes que de forma versemblant semblarien elaborades amb maó disposat al sardinell. Dita volta interacciona amb claraboies sostingudes amb armadures de fosa que permeten l'entrada de llum natural al gran espai de les galeries.

En l'interior, les dimensions dissemblants de cada una de les galeries es posa de manifest en l'estructura interna de passos i comunicacions. Per una banda, les galeries de menors i mitjanes dimensions (1, 2, 5, 6) no tenen passos o comunicacions entre les volades que permeten accedir a les celes situades en el primer i segon pis. Aquestes volades són sostingudes per carteles de ferro fos i protegides per baranes amb barrots de secció senzilla d'aquest mateix material.

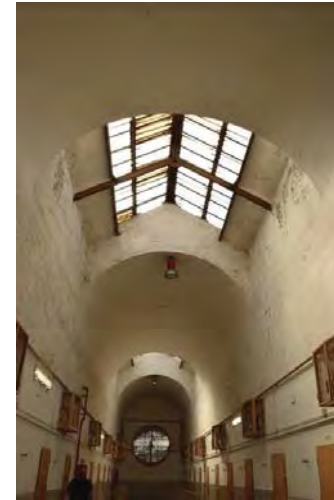
Galeria 1

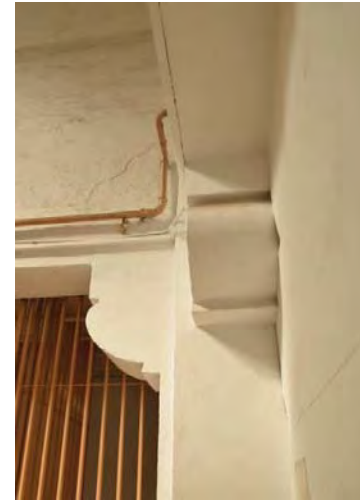
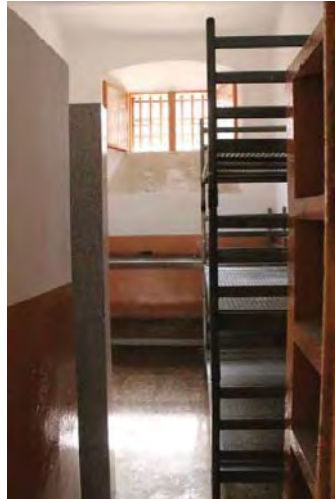

Galeria 2

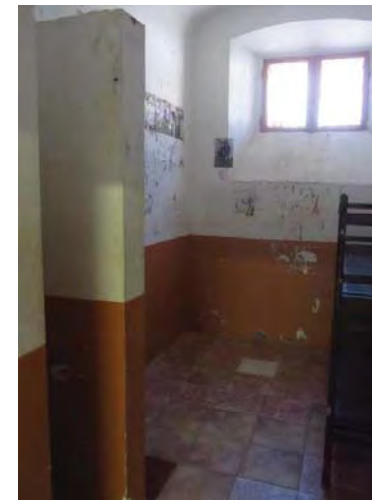
Galeria 3

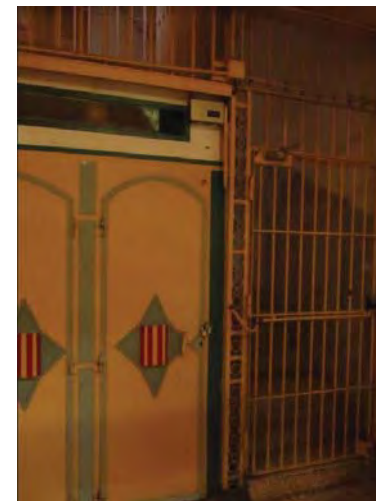
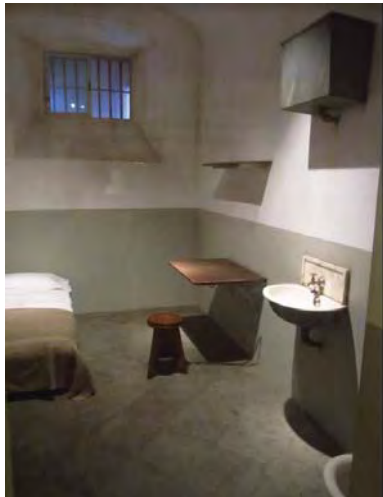

Galeria 4

Galeria 5

Galeria 6

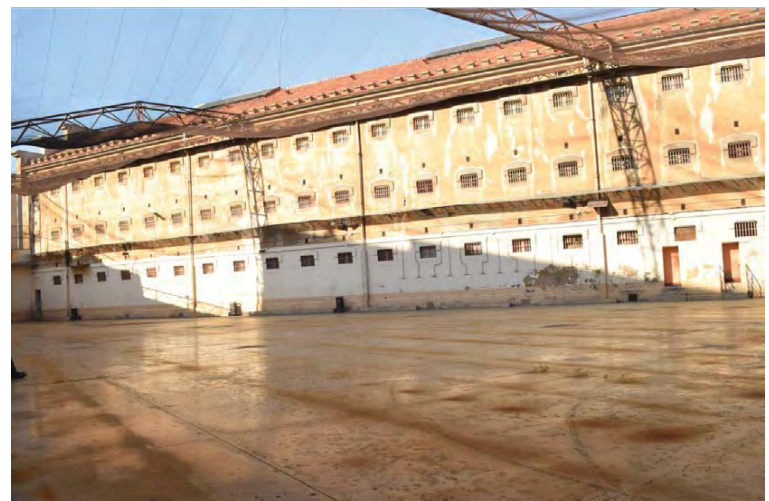

Pati A

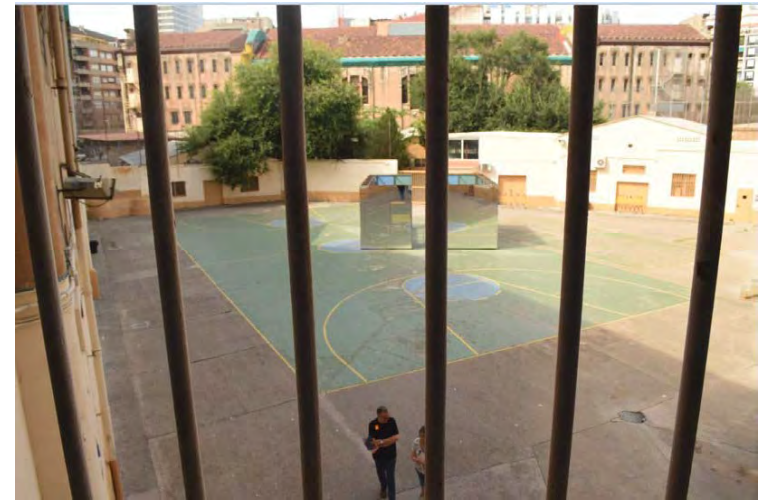
Pati B

Pati C

Pati D

Pati E

Pati F

Pati G

Tallers 1

Edifici localitzat a l'extrem més occidental del pla de la presó model. Disposa d'una planta rectangular que ocupa uns 1.164 m², amb les seves façanes orientades al carrer Nicaragua (del que se separa mercès a l'actual camí de ronda de la presó), i cap a l'interior de la presó, a l'edifici de TALLERS 2 amb el que hi contacta a través d'una edificació en corredor o pas, de tres nivells d'alçat. Es tracta de l'edifici més modern de tot el conjunt, ja que fou inaugurat l'any 1908, quatre anys més tard de l'obertura de la presó. Es versemblant suposar que la direcció facultativa a l'hora que la redefinició del projecte arquitectònic original recaigués exclusivament en mans del mateix Josep Domènech i Estapà i que per tant aquest seria gairebé amb tota probabilitat el seu únic projectista; recordem en aquets sentit que les obres de la Model acostumen a atribuir-se també Salvador Vinyal i Sabater.

Tallers 1 és una construcció que es proposa amb quatre nivells d'alçat (P.B. +3 p.), i que disposa d'un nivell de planta baixa caracteritzat per la presència de fins a quatre naus definides a partir de pilars de fosa. Aquests sostenen un conjunt de jàsseres sobre les que recauen les entregues de les tres voltes longitudinals rebaixades que, per la seva part, defineixen els tres trams que componen cadascuna de les naus. Altrament, el ras de planta baixa disposa de tres zones de caixes d'escala que punxen verticalment l'edifici i que permeten la comunicació independent. Cal destacar en aquest sentit el que podríem considerar com l'accés principal, en el centre, on dues monumentals columnes monolítiques de pedra de Montjuïc, donen pas a un gran distribuïdor central on diferents nivells de corredors en volada i galeries comuniquen les diferents pisos. Es dona el cas que aquestes columnes són idèntiques a les que trobem en el cos d'entrada a la presó, per la banda del carrer Entença, amb les que es mostren pràcticament alineades; curiositat del projecte.

En els pisos superiors la organització interior canvia totalment. Així, a banda i banda d'un ampli espai de corredor central cobert amb un forjat de biguetes de ferro i revoltó s'hi disposen d'un seguit de petites estances o cel·les sense tanca ni porta que per la seva part, es cobreixen amb volta rebaixada. El sistema, però varia en el darrer i pis (el tercer) on el forjat de biguetes de ferro es substituït per diferents trams del volta en els que de manera rítmica s'obren els espais quadrats de les llums zenitals actualment fora d'us.

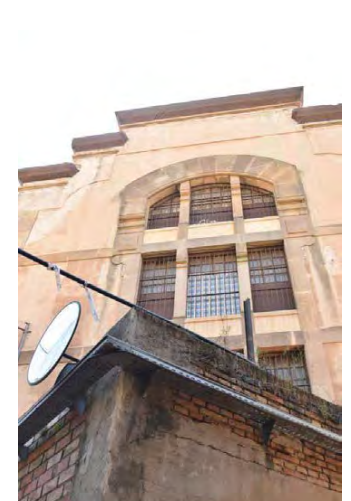
Des d'un punt de vista constructiu, l'edifici de Tallers 1 es mostra com una arquitectura especialment reeixida quan a la seva solidesa. Destacaríem especialment i de manera destaca, l'ús d'elements petris de gran dimensions i sovint monolítics, a llindes, muntant i ampits de les obertures de l'edifici. Un tret aquest, quan la estereotomia de la pedra de Montjuïc d'un gran valor quan a l'acabat i que també es trasllada als angles i façanes de l'estructura. Efectivament es trobem davant d'una construcció realitzada bàsicament amb pedra de Montjuïc: paredat al murs amb verdugades de maó massís i pedra treballada (molt) a llindes, muntants i ampits de les obertures i a les cantoneres de l'edifici. En la majoria dels casos es tracta de grans carreus regulars o bé llindes o ampits monolítics en algun cas de més de 2 metres de llarg. També presenten grans dimensions les dovelles dels arcs de les finestres de la planta baixa.

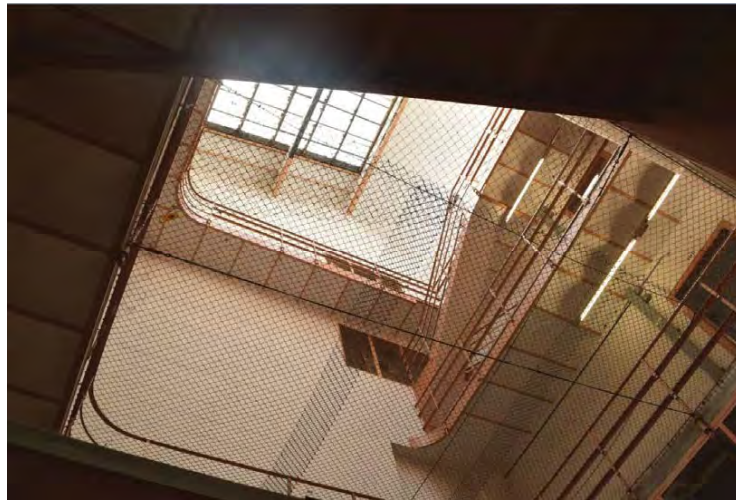
Aquest tipus de treball de la pedra, d'estereotomia en definitiva, ens apropa a un tipus de projecte arquitectònic que podríem considerar com a molt elaborat. Un projecte, que és resultat d'un profund coneixement de les necessitats de la nova edificació, però també de dotar-la d'un qualitat constructiva certament significativa i que revaloritza tota la edificació.

L'edifici presenta un bon estat general fins el punt de conservar en moltes zones el revestiment original amb carreuat. Es detecta, però, l'existència de reformes en les finestres de la façana que dona centre, i que consistiren en l'eliminació dels ampits originals per tal d'allargar el brancals i fer les obertures més gran.

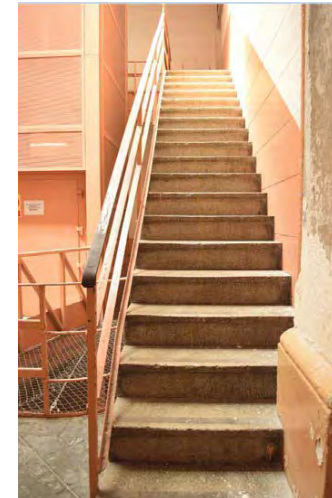

Tallers 2

Junt amb l'edifici de Tallers 1 amb el que es mostra unit per la seva part central, configura el grup d'edificacions que tanca la banda més occidental de la Model. Sabem de la seva construcció al 1908 i de la dependència projectual de la proposta de Josep Domènech i Estapà; com ja hem vist en parlar de l'edifici de Tallers 1.

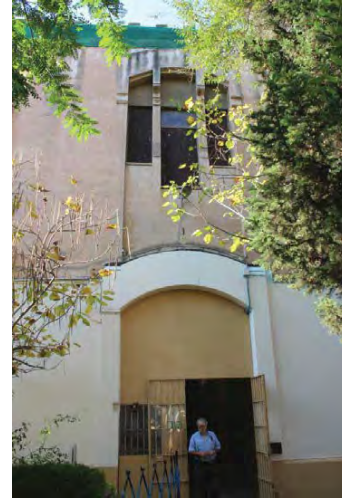
Disposa d'un pla rectangular amb uns 631,88 m² de superfície i un alçat de tres nivells (P.B. +2 p.) que a la seva planta baixa mostra dues naus amb un corredor central. Les naus es defineixen a partir de dues fileres longitudinals de quatre pilars metàl·lics de fosa cadascuna que suporten les bigues metàl·liques que, per la seva part, entomen les impostes de les voltes, en aquest cas transversals. En els nivells superiors, els espais són sense estructures portants fet que fa suposar -hi ha fals sostre que impedeix veure-ho - algun tipus de solució amb forjats de bigues també de ferro.

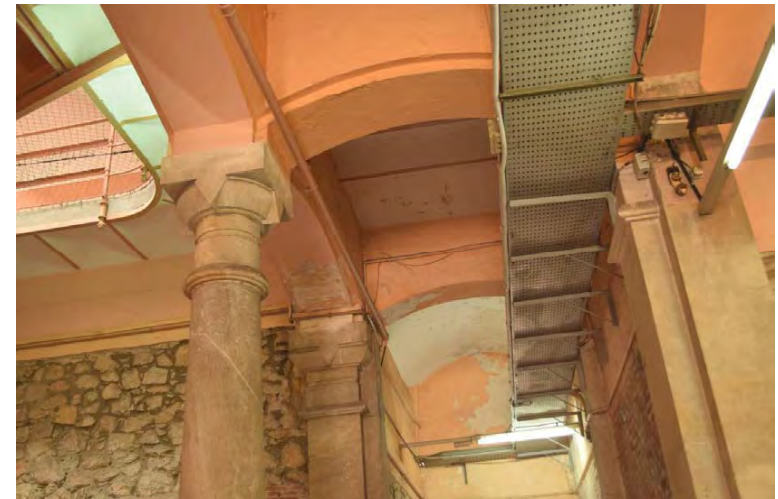
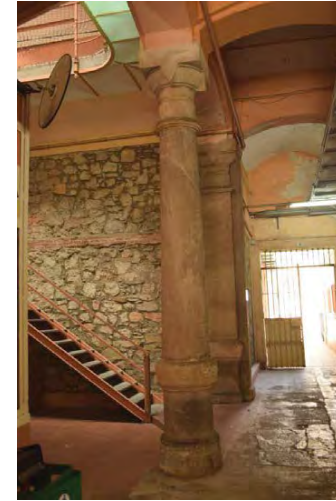
Quan a la proposta arquitectònica, les seves similituds amb l'edifici de Tallers 1 el fan sincrònic constructivament i material, participant de les seves característiques i emfatitzant l'imaginari industrial d'aquest tipus d'edifici.

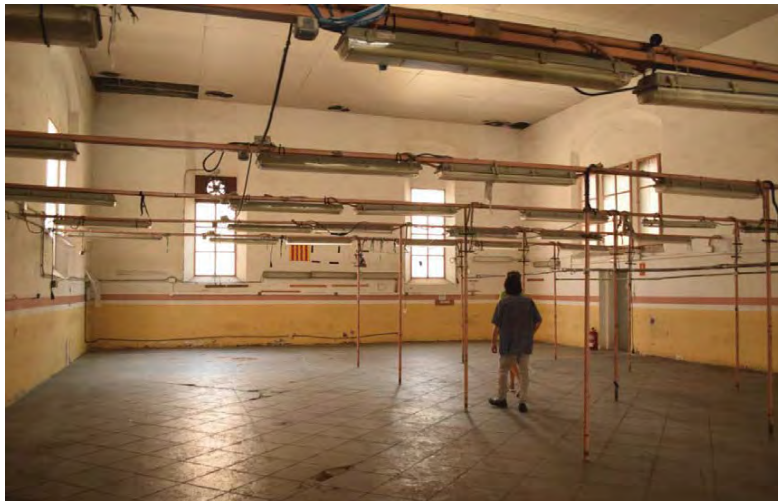

Geriàtric

Tot i ser dels més petits -tan sols disposa d'uns 251,48 m2 de superfície- es tracta, sens dubte, d'un dels edificis més interessants del conjunt edilici que es configura a la Model. Una valoració aquesta d'interessant, que no tant sols s'esdevé per la seva curiosa funcionalitat penitenciària, era reservat per al presos d'edat avançada amb llargues condemnes, sinó per la presència en el nivell de sota coberta d'una galeria de pilars metàl·lics que sostenen un grup d'encavallades també de ferro però del tipus conegut com a **d'Ala de Mosca**.

El model *d'Ala de mosca* és un disseny que pertany a l'arquitecte finisecular Joan Torras i Guardiola; un dels millors calculistes del moment (alguns contemporanis seus en feien paral·lel amb el mateix Eiffel) professor de la "Escuela Provincial de Arquitectura" i mestre de tota generació d'arquitectes com Elies Rogent, August Font, Antoni Gaudí, Rafael Guastavino o el mateix Domènech Estapà, entre d'altres. L'encavallada *d'Ala de mosca* fou emprada a moltes construccions, entre altres edificis, al Palau de la Indústria de la Exposició Universal de Barcelona del 1888 (adjuntem gravat) i és mostrà com un sistema absolutament òptim per a la coberta d'estructures amb grans llums, donada la manera de treballar amb els esforços ocasionats per les carregues permanents. No ha de sorprendre la presència d'aquest tipus d'elements metàl·lics a la Model, ja que com dèiem el mateix Domènech Estapà havia estat d'alumne d'en Torras Guardiola al que a més, unia una forta amistat. De fet sabem que fins i tot el mateix Estapà fou l'encarregat de dedica unes paraules de comiat el dia de l'enterrament de Torras. Tampoc no hem de perdre de vista que el propi Torras va fundar l'any 1882 la seva foneria homònima: Foneria Torras, Herreria y Construcciones, que estigué fabricant elements de fosa fins l'any 1988, data en que tancà la fàbrica al Poble Nou.

La foneria i el propi Torras en un primer moment estaven especialitzats en la fabricació de jàsseres de gelosia que, atenent als profunds coneixement del càlcul de seu promotor eren unes peces força requerides en la construcció de final de segle XIX; recordem mercats, naus industrials, etc... En aquest sentit, tot i no tenir avui per avui evidències documentals, fora versemblant suposar que sinó tota, una bona part dels elements metàl·lics, especialment les jàsseres de la estructura del Panòptic, fossin obra del citat Torras.

Tornant al Geriàtric, com dèiem es tracta d'una estructura de petites dimensions plantejada en un pla en forma d'L, en raó de la seva adaptació formal a l'angle sud est del camí de ronda de la penitenciària. Tan sols presenta tres nivells d'alçat Pb + 2 p. i mostra significatives transformacions els seus interiors i també a la seva façana interior, la que actualment dóna al pati de la bugaderia. Desconeixem l'estat de les llindes i muntants originals.

Pel que fa la datació i atenent a la seva localització en el pla de la presó, entenem que l'edifici seria edificat dins de la primera fase de les obres i per tant que cap a 1904 ja hauria d'haver estat construït.

Edificacions de menor vàlua històrica

Les construccions que s'il·lustren a continuació són aquelles que presenten una vàlua patrimonial relativa després de dur a terme el treball de camp i estudi documental pertinent. L'edifici de la bugaderia és de cronologies més antigues (principis del segle XX) tanmateix té poca rellevància des del punt de vista històric i constructiu en relació al centre penitenciari. Per altra banda, bona part dels edificis i compartimentacions proposades com a susceptibles de ser enderrocades són aquelles que s'aixecaren en cronologies més contemporànies i d'entitat arquitectònica menor - tan per l'ús dels materials en que s'aixequen com per l'entitat projectual - com són la zona de gimnàs i teatre, els menjadors i d'altres annexos dels patis i de la zona de tallers.

Pati G – Cuina i annexos

Geriàtric i bugaderia

Annexos pati F

Pati E

Compartimentació pati D

Annexos tallers i menjador galeria 4

Gimnàs, teatre i escola

Menjador Galeria 3

Camí de ronda

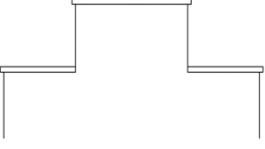

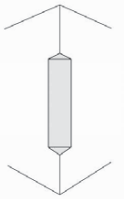

L'estapisme a La Model

En la seva tesi doctoral "*José Domènech y Estapà (1858-1917). Eclecticismo, arquitectura y modernidad*", Sergio Fuentes Milà ja apuntava els llocs comuns de l'arquitectura de Josep Domènech i Estapà, que convenia en anomenar elements propis de l'"estapisme" arquitectònic. Efectivament, els edificis de Domènech i Estapà reproduïen un seguit d'estructures i elements formals molt característics i personals de la seva arquitectura i que, a més, es repeteixen de manera constant i gairebé persistent en totes les seves creacions arquitectòniques.

La presó model, lluny de ser-ne una excepció, s'erigeix com un excel·lent catàleg d'aquests llocs comuns de l'estapisme arquitectònic i decoratiu. En aquest projecte Estapà hi emprà molts dels seus recursos formals més usuals i que són perfectament reconeixibles en d'altres edificis de la seva producció. En les següents pàgines es proposa un petit quadre comparatiu entre aquestes formes estapistes definides per Fuentes, confrontades amb elements identificats a La Model i a d'altres edificis destacats de l'arquitecte Estapà a la ciutat de Barcelona, molts d'ells catalogats i protegits patrimonialment.

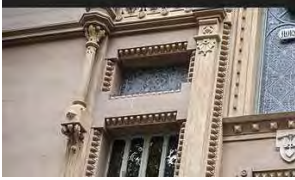

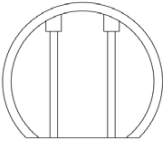

Catàleg de formes estapistes	Formes estapistes a La Model	Formes estapistes en altres edificis
 <p data-bbox="226 568 342 587">Pinyó esglaonat</p>	 <p data-bbox="472 579 730 598">Pinyó esglaonat de les galeries radials</p>	 <p data-bbox="779 560 1066 595">Pinyó esglaonat del pòrtic de l'Observatori Fabra</p>
<p data-bbox="203 751 365 770">Pinyó esglaonat corbat</p>	 <p data-bbox="495 879 707 898">Pinyó corbat del cos dels tallers</p>	 <p data-bbox="779 852 1066 887">Pinyó corbat de la columnata de la Facultat de Medicina</p>
 <p data-bbox="219 1206 349 1225">Supressió d'angles</p>	 <p data-bbox="501 1238 703 1257">Cantonada del cos de Tallers</p>	

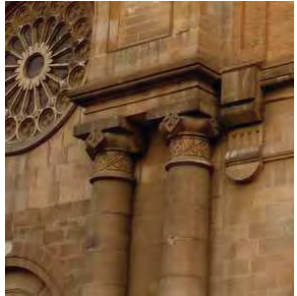
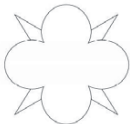

 <p data-bbox="1272 587 1352 606">Arc peraltat</p>	 <p data-bbox="1503 603 1767 638">Guardapols del finestral de les galeries radials</p>	 <p data-bbox="1823 603 2087 638">Guardapols del pòrtic de la Parròquia de Sant Andreu de Palomar</p>
 <p data-bbox="1272 855 1359 874">Arc escarser</p>	 <p data-bbox="1518 895 1751 914">Finestres del cos de la Infermeria</p>	 <p data-bbox="1832 879 2078 898">Planta baixa de l'Estació de Magòria</p>
 <p data-bbox="1182 1185 1451 1204">Dovelles historiades o de roda de mola</p>	 <p data-bbox="1585 1254 1688 1273">Portal principal</p>	 <p data-bbox="1861 1198 2049 1217">Pòrtic del Palau de Justícia</p>

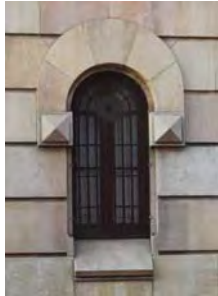

<p>Finestres d'angle escairat i bordonat</p>	 <p>Finestres del semisoterrani de les galeries</p>	 <p>Finestres de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona</p>
 <p>Finestra bigeminada amb columnella</p>	 <p>Finestral de la Galeria 6</p>	 <p>Façana posterior del Palau de Justícia</p>
 <p>Finestra trigeminada amb columnelles</p>	 <p>Finestral trigeminat del cos dels Tallers</p>	 <p>Finestra de l'entresol de la Casa Antoni Costa</p>

<p>Finestral pentageminat amb columnelles</p>	 <p>Finestral de l'àtic del cos d'administració</p>	 <p>Coronament del Palau Simón (desaparegut)</p>
 <p>Perfil esqueixat descendent</p>	 <p>Pòrtic de l'edifici d'administració</p>	 <p>Tribuna de la Casa Ramon Muntaner</p>
 <p>Perfil esqueixat ascendent</p>	 <p>Coronaments de la cúpula del panòptic</p>	 <p>Pilars de la façana de l'asil Santa Llúcia</p>

 <p>Perfil esqueixat lateral</p>	 <p>Perfils del finestral de la Galeria 3</p>	 <p>Façana de la Catalana de Gas</p>
<p>Capitell dòric amb punta de llança</p>	 <p>Pòrtic. Vestíbul del cos de Tallers</p>	 <p>Pòrtic de la parròquia de Sant Andreu de Palomar</p>
 <p>Quadrifoli dentat</p>	 <p>Traceria de les rosasses del panòptic</p>	 <p>Traceria de les rosasses del Palau de Justícia</p>

 <p>Punta de diamant</p>	 <p>Punta de diamant ornant les finestres del Carrer Entença</p>	 <p>Punta de diamant a les finestres de la Catalana de Gas</p>
<p>Linda i ampit monolític</p>	 <p>Finestral afrontat al Carrer Nicaragua</p>	 <p>Finestral de la Catalana de Gas</p>
<p>Coronament emmerletat</p>	 <p>Cresteria emmerletada de la façana a Entença</p>	 <p>Cresteria emmerletada de l'Asil Santa Llúcia</p>

Per la pròpia naturalesa de ser un edifici penitenciari, la documentació de les múltiples variacions i modificacions dels espais interiors de la presó Model de Barcelona és certament difícil. A banda de la consulta dels diferents plànols que s'ha localitzat del projecte original, l'evolució constructiva i la valoració patrimonial ha hagut de basar-se eminentment en documentació fotogràfica. Per tant s'ha cregut oportú afegir a l'estudi històrico-arquitectònic un apèndix on es recullen les principals fotografies històriques localitzades a l'Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat (AF-AHCB), a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) i a l'Arxiu Històric del COAC.

Apèndix

AF- AHCB

